

ਅਜੋਕੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ 'ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ' ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ
Ajoke Daur Vich 'Sukhmani Sahib' di Prasangikta

Ranjit Kaur

M.A. Student

Reg. no: 11302284

ਲਵਲੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਫਗਵਾੜਾ ਦੇ
ਸਕੂਲ ਆਫ ਆਰਟਸ ਐਂਡ ਲੈਂਗੁਏਜਿਜ਼ ਅਧੀਨ
ਐਮ.ਏ. (ਪੰਜਾਬੀ) ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਦੇ ਇੱਕ
ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹਿਤ ਪ੍ਰਸਤੁਤ
ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ

ਘੋਸ਼ਣਾ-ਪੱਤਰ

ਮੈਂ ਰਣਜੀਤ ਕੌਰ ਇਹ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ 'ਅਜੋਕੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ 'ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ' ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ' ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਲਿਖੇ ਇਸ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚਲਾ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਨਿਰੋਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜਾਂ ਅਦਾਰੇ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਡਿਪਲੋਮਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ।

ਖੋਜਾਰਥੀ

ਰਣਜੀਤ ਕੌਰ

ਰਜਿ. ਨੰ: 11302284

ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪੱਤਰ

ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖੋਜਾਰਥੀ ਰਣਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ 'ਅਜੋਕੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ 'ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ' ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ' ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਐੱਮ.ਏ. (ਪੰਜਾਬੀ) ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਮੇਰੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਅਧੀਨ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਖੋਜਾਰਥੀ ਦਾ ਮੌਲਿਕ ਕਾਰਜ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਫਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਐੱਮ.ਏ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਹਿੱਤ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਕਿਸੇ ਵੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜਾਂ ਅਦਾਰੇ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਮਿਤੀ:

ਨਿਗਰਾਨ

ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ

ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ,

ਸਕੂਲ ਆਫ ਆਰਟਸ ਐਂਡ ਲੈਂਗੁਏਜਿਜ਼,

ਲਵਲੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਫਗਵਾੜਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਤਤਕਰਾ

ਭੂਮਿਕਾ	v-ix
ਅਧਿਆਇ- ਪਹਿਲਾ ਮੱਧਕਾਲੀ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਕਾਵਿਧਾਰਾ	1-10
ਅਧਿਆਇ-ਦੂਜਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ: ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਰਚਨਾ	11-20
ਅਧਿਆਇ-ਤੀਸਰਾ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਰੋਕਾਰ	21-45
ਅਧਿਆਇ-ਚੌਥਾ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ: ਬਾਣੀ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ	46-58
ਸਾਰ	59-65
ਸਹਾਇਕ ਪੁਸਤਕ ਸੂਚੀ	66-67

ਭੂਮਿਕਾ

‘ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ’ ਸਿੱਖ ਵਿਰਸੇ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮੱਧਕਾਲੀਨ ਭਾਰਤ ਦੀ ਮਹੱਤਵਯੋਗ ਧਾਰਮਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਟੈਕਸਟ ਵੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਅਣਗਿਣਤ ਤੇ ਬਹੁਪੱਖੀ ਪਸਾਰਾਂ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਵਚਨ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਗਵਾਈ ਹੈ। ਸਮਾਜਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸੰਵਾਦ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਚਨਾ ਮੱਧਕਾਲ ਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਅੰਤਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਵਰਤਮਾਨ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਰਹਿਬਰੀ ਲਈ ਉਨ੍ਹੀਆਂ ਹੀ ਢੁੱਕਵੀਂਆਂ ਅਤੇ ਸਾਰਥਕ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹੀਆਂ ਮੱਧਕਾਲ ਵਿਚ ਸਨ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸੰਪਾਦਕ ਬਾਣੀ ਦੇ ਬੋਹਿਥੇ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਪੁੰਜ ਅਤੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਸਰਤਾਜ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਰਾਗ ਗਾਉਤੀ ਵਿਚ ਪੰਨਾ 262 ਤੋਂ 296 ਤੱਕ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੀਆਂ 24 ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਤੇ ਹਰ ਅਸਟਪਦੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਇਕ ਸਲੋਕ ਦਰਜ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 24 ਸਲੋਕ ਵੀ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹਨ। ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੇ ਹਰ ਸਲੋਕ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅਸਟਪਦੀ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਇਕ ਰਹਾਉ ਹੈ। ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਅਸਟਪਦੀ ਵਿਚ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਰਹਾਉ ਦੀ ਤੁੱਕ ਵਿਚ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਭਾਵ ਹੈ। ਇਹ ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :

ਸੁਖਮਨੀ ਸੁਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਭ ਨਾਮੁ ॥

ਭਗਤ ਜਨਾ ਕੈ ਮਨਿ ਬਿਸ੍ਰੁਤਮੁ ॥ ਰਹਾਉ ॥

ਅੱਜ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਨੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਇਕ ਮੰਡੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਮੰਡੀਕਰਨ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜ ਲਈ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰਲੀ ਅਫਰਾ-ਤਫਰੀ ਅਤੇ ਅਰਾਜਕਤਾ ਦੀ ਹਨੇਰ ਗਰਦੀ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਇਕ ਹੀ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਉਹ ਹੈ, ਧਰਮ ਦੀ ਸਹੀ ਪਹਿਚਾਣ ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ। ਸਾਡੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਐਲਾਨ ਹੈ ‘ਉੱਠੋ ਜਾਗੋ! ਜਦ ਤੱਕ ਸੱਚ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਉਦੋਂ ਤੱਕ

ਨਾ ਰੁਕੇ'। ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਬਾਣੀ ਸਾਨੂੰ ਇਹੀ ਸਮਝਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿੰਨਾ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਜੀਅ ਕੇ ਗਏ ਬਲਕਿ ਸਹੀ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਅ ਕੇ ਗਏ। ਇਸ ਲਈ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ, ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ, ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅੱਜ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਅਸੀਂ ਸਾਧ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ 'ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ' ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਹੀ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਵਿਧੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਸਾਡੀ ਦੁਰਬੁੱਧੀ, ਸਦਬੁੱਧੀ ਵਿਚ ਬਦਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਅੰਦਰਲੇ ਵਿਕਾਰ ਖਤਮ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਹੀ ਸੋਚ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਾਡੀ ਸਭ ਦੀ ਸੋਚ ਅੰਦਰ ਵੀ ਏਕਤਾ ਆਵੇਗੀ। ਇਹੀ ਆਖਰੀ ਜ਼ਰੀਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਸਾਡੀ ਖੰਡ-ਖੰਡ ਹੋਣ ਕਿਨਾਰੇ ਖੜ੍ਹੀ ਆਨ-ਬਾਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਨਿੱਜ ਸੁਆਰਥ ਤੋਂ ਪਰਮਾਰਥ ਵੱਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਦਾ ਸੁਕਾਰਜ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਮਾਨਵਤਾ ਲਈ ਜਿਉਣ ਹੀ ਧਰਮੀ ਹੋਣ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਤਾਂ ਹੀ ਆ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੇ ਅਸੀਂ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸੇ ਗਏ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚੱਲ ਕੇ ਅਸੀਂ ਸਾਧ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰੀਏ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਅੱਜ ਸਾਨੂੰ ਇਹੀ ਸਮਝਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਮਾਨਵ ਸਮਾਜ ਦੀ ਦਮ ਤੋੜ ਰਹੀ ਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਬਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕੇਵਲ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਸਾਰ ਤੱਤ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਅਨੇਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਸਭ ਕੁੱਝ ਇਕ ਤੱਤ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਣ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਦਿਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਆਤਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਮਾਨਵ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਸਲ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਫਿਰ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਖੇਡਿਆਂ ਦੀ ਮਹਿਕ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਚੰਗੀ ਸਖਸ਼ੀਅਤ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਸਹਾਇਕ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਡੇ

ਅੰਦਰ ਪਿਆਰ, ਸਬਰ, ਸੰਤੋਖ, ਨਿਮਰਤਾ, ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਆਦਿ ਵਰਗੇ ਚੰਗੇ ਗੁਣ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਸਾਨੂੰ ਆਤਮਿਕ ਅਤੇ ਆਚਰਣਕ ਤੌਰ ਤੇ ਬਲਵਾਨ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਜੋ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ ਜਾਤ-ਪਾਤ, ਉਚ-ਨੀਚ, ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ ਆਦਿ ਵਰਗੇ ਮਸਲੇ ਹਨ ਉਹ ਖਤਮ ਹੋਣਗੇ। ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦੇ ਪੈਗਾਮ ਨਾਲ ਵੰਡੀਆਂ ਖਤਮ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਅੱਜ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਯੱਗ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਜੀਅ ਰਹੇ ਹਾਂ ਪਰ ਅੱਜ ਸਮਾਂ ਬੜਾ ਨਾਜ਼ੁਕ ਹੈ ਸਹਿਯੋਗ, ਭਾਈਚਾਰਾ ਅਤੇ ਸਦਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਠੱਲ ਪਾਉਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਇਨਸਾਨ ਅੰਦਰ ਹੰਕਾਰ, ਨਿੰਦਿਆ, ਹਓਮੇ ਆਦਿ ਵਰਗੇ ਬੁਰੇ ਗੁਣ ਖਤਮ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਅਮਲਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ।

ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਉਸ ਪਰਮ ਤੱਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚੱਲਣ ਲਈ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਹੀ ਸਾਡਾ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨਕਰਦੀ ਹੈ। ਅਜੋਕੇ ਦੌਰ ਅੰਦਰ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਅਸ਼ਾਂਤ ਹੈ ਭਟਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਚੈਨ, ਸਕੂਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਰਖ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤ ਸਰੂਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਅਸੀਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਰ ਕਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਅਸੀਂ ਸੁਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਤਣਾਵ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁੜ ਤੋਂ ਇਸ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਚੱਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਜੋ ਇਕ ਚੰਗੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ।

ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਦਾ ਖੇਤਰ

‘ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ’ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਹਕਾਰ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਵਿਚ ਅਧਿਆਤਮਕ ਤੇ ਰਹੱਸਵਾਦੀ ਭਾਵਾਂ ਦਾ ਪਾਰਲੌਕਿਕ ਪਸਾਰਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਇਹ ਲੌਕਿਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵੀ ਮਹਾਨ ਆਦਰਸ਼ ਸਿਰਜਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਮੱਧਕਾਲ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਵਚਨਾਂ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਅੰਤਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਅਜੋਕੇ ਸਮੁੱਚੇ ਮਾਨਵ ਜਾਤੀ ਲਈ ਵੀ ਅਤਿਅੰਤ ਸਾਰਥਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਸੰਗਿਕ ਹਨ। ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਜਿਸ ਸੱਚੇ ਤੇ ਸੁੱਚੇ ਜੀਵਨ ਦਾ

ਸੰਚਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਜੀਵਨ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਬਹੁਤ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਖੋਜ ਕਾਰਜ 'ਅਜੋਕੇ ਦੌਰ ਵਿਚ 'ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ' ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ' ਵਿਚ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਲੌਕਿਕ ਪੱਖਾਂ ਤੇ ਸਾਰਥਕਤਾ ਨੂੰ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਹੈ।

ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਦਾ ਉਦੇਸ਼

- ਇਸ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਣ ਕਰਨਾ ਹੈ।
- ਇਸ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਰਾਹੀਂ ਅਜੋਕੇ ਯੁੱਗ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਨੂੰ ਚਿਤਰਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ।
- ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਸੁਭ ਅਮਲਾਂ ਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਨਾਲ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੀ ਸਾਰਥਿਕਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ।
- ਇਸ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਅਜੋਕੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਮੱਧਕਾਲੀ ਰਚਨਾ 'ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ' ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦੇ ਸ੍ਰੋਤ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਦੀ ਵਿਧੀ

ਕਿਸੇ ਵੀ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤੇ ਤਰਕਸੰਗਤ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਖੋਜ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਖੋਜ ਵਿਧੀ ਅਪਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਲਈ ਸਾਡਾ ਮੂਲ ਆਧਾਰ 'ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ' ਵਿਚਲੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਸੀ ਇਸ ਲਈ 'ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ' ਦੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਪਾਠ ਮੁਲੰਕਣ ਵਿਧੀ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਕਿਉਂਜੋ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਲਈ ਅਸੀਂ ਦੂਸਰੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਾਂ ਅਤੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਅੰਤਰ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਵਿਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਲੀਆਂ ਗੂੜ੍ਹ ਰਮਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਟੀਕਿਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਵੀ ਲਈ ਗਈ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ

ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਫੀਲਡ ਵਰਕ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਆਪਣੇ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਇਕ ਵਿਧੀ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਲੋੜ ਮੁਤਾਬਿਕ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਅਧਿਐਨ, ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਕਾਰਜ, ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ, ਟੀਕਾ ਸਾਹਿਤ, ਪਰਚੀਆਂ, ਪੱਤ੍ਰਕਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ, ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਤੇ ਰਸਾਲੇ ਆਦਿ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਪੂਰਵ ਖੋਜ ਕਾਰਜ

‘ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ’ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਜਗਤ ਦੀ ਮਾਣਯੋਗ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਗੌਰਵਮਈ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਵਿਰਾਸਤ ਹੈ। ਕਈ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰਹੱਸਵਾਦੀ ਤੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸਰੂਪ ਤੇ ਕਾਵਿ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਾਵਿ ਵਜੋਂ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸਾਰਥਕਤਾ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇ ਪੱਖੋਂ ਇਹ ਨਿਵੇਕਲਾ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਹੈ, ਕਿਉਂਜੁ ਇਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਤਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਦਾ ਖੋਜ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਅੰਤਰ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਆਪੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸਾਰਾਕ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਹੈ।

ਇਸ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜਨ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਨਿਗਰਾਨ ਪ੍ਰੋ: ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਦਵਤਾ ਭਰਪੂਰ ਸੁਝਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਨਿਰੰਤਰ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਅਕਾਦਮਕ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਕਦਮ-ਕਦਮ ਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਅਧਿਆਇ-1

ਮੱਧਕਾਲੀ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਕਾਵਿ ਧਾਰਾ

ਮੱਧਕਾਲ ਕਾਲ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਸੁਨਹਿਰੀ ਕਾਲ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੱਧਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਕਾਲ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਮੱਧਕਾਲ ਦਾ ਸਮਾਂ 1500 ਈ. ਅਤੇ 1700 ਈ. ਦਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਤਾਣਾ ਬਾਣਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸਾਹਿਤ ਉਸੇ ਦੀ ਹੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਕਿ ਮੱਧਕਾਲ ਦਾ ਸਮਾਂ ਉਥਲ-ਪੁੱਥਲ ਵਾਲਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਗਿਰਾਵਟ ਆਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਅਸ਼ਾਂਤੀ, ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ, ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕੌਮ ਦਾ ਪੂਰਾ ਜ਼ੋਰ ਸੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਾਹੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸਲਾਮੀ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂ ਕੌਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲੁੱਟ ਮਾਰ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕੌਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵੀ ਕਰਦੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੱਖਰੀਆਂ ਹੀ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਜਨਮ ਲੈ ਰਹੀਆਂ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਾਵਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਵਾਂ ਨੇ ਮੱਧਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਵਿ-ਧਾਰਾਵਾਂ ਨੇ ਮੱਧਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਸਰਬ ਪੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੱਧਕਾਲ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉੱਥਲ-ਪੁੱਥਲ ਵਾਲਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਲਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕੌਮ ਦਾ ਰਾਜ ਸਥਾਪਿਤ ਸੀ। ਫਿਰ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬੁੱਧ ਮੱਤ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜੋਗ ਮੱਤ ਦਾ ਆਦਰ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਜੋਗ ਮੱਤ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ, ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋਈ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਅਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ। ਜੋਗ ਮੱਤ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨਾਲ ਲੋਕ ਅੰਦਰ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਖ਼ਤਮ ਹੁੰਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ ਅਤੇ ਜੋਗ ਮੱਤ ਨੇ ਭਟਕੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਰਸਤੇ ਪਾਇਆ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਲੋਕਾਂ ਉੱਪਰ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਵੀ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ। ਇਸਲਾਮ ਤੋਂ ਹੀ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰਾਂ ਦਾ ਆਗਮਨ ਹੋਇਆ। ਜਿੱਥੇ ਇਸਲਾਮੀ ਤਾਕਤਾਂ ਨੇ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ, ਭੇਦ-ਭਾਵ, ਜਾਤ-ਪਾਤ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਆਦਿ ਵਰਗੀਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਫੈਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਹੀ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬੁਰਾਈਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹ ਪਾਇਆ। ਸੂਫੀ ਫਕੀਰਾਂ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਵਾਲਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ। ਸੂਫੀਆਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਡੇਰੇ ਬਣਾਏ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਸਾਮੀ ਲੋਕ ਵਿਚ ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਥਾਂ ਸਦਭਾਵਨਾ, ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਨੇ ਲੈ ਲਈ। ਮੱਧਕਾਲ ਦੀ ਰਾਜਸੀ ਗੜਬੜ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਾਵਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਵਾਂ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਚੱਲੀਆਂ ਅਤੇ ਇਹ ਕਾਵਿ ਪਰੰਪਰਾ ਇਕ ਦੂਜੇ ਹੋ ਸਨਮੁੱਖ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਵਾਂ ਦਾ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੀ।

ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੁਆਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਹਮਲਾਵਾਰ ਆਏ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਏ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬ ਇਕ ਸੀਮਾ ਵਰਤੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਸੀ। ਇੱਥੋਂ ਹੀ ਸਾਰੇ ਹਮਲਾਵਾਰ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਆਪਣੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਇਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਗਏ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਹਮਲਾਵਰ ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਆਏ ਪਰ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਗਏ ਸਗੋਂ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਹੀ ਵਾਸੀ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਏ। ਇਸ ਨਾਲ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਵਾਂ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਟਕਰਾ ਹੋਣਾ ਸੰਭਵ ਸੀ। ਪਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸਮਾਂ ਬੀਤਣ ਕਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਟਕਰਾਉ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਸਥਾਨ ਤੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਆਪਸੀ ਬੋਲ-ਚਾਲ ਕਰਨ ਟਕਰਾਉ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾਂ ਮਿਲਵਰਤਨ ਨੇ ਲੈ ਲਈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਕਾਵਿ-ਧਾਰਾਵਾਂ ਨੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਸਾਮੀ ਚਿੰਤਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਚਿੰਤਨ ਵਿਚਕਾਰ ਆਪਸੀ ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ ਵੀ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਭਗਤ ਆਤਮਾ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮੱਧਕਾਲ ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਕਾਵਿ-ਧਾਰਾਵਾਂ ਦੇ ਮੂਲ ਸਰੋਕਾਰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸਮਾਨ ਸੀ।

ਮੱਧਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਅਸਲ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੋ ਧਰਮ, ਉੱਚ-ਨੀਚ, ਜਾਤ-ਪਾਤ ਆਦਿ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਦੇ ਸਭ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਭਗਤਾਂ, ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੂਫੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਧਿਆਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਸੰਤਾਂ, ਭਗਤਾਂ ਅਤੇ ਸੂਫੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੂਫੀ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਬ੍ਰਹਮ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੇ ਨਾਲ ਆਤਮਾ ਦੇ ਸੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆ ਹੋਇਆ ਸਾਨੂੰ ਸੱਚੀ ਕਿਰਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਫਿਰ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ (ਬ੍ਰਹਮ) ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੂੰ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਸਲ ਉਦੇਸ਼ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੱਧਕਾਲ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਮੂਲ ਵਿਸ਼ਾ ਜਾਂ ਸਰੋਕਾਰ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਜੋ ਸਮੁੱਚੀ ਮਾਨਵਤਾ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਮੱਧਕਾਲੀ ਸਾਹਿਤ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ। ਮੱਧਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂਆਂ, ਸੂਫੀਆਂ, ਸੰਤਾਂ, ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਨਾ ਸੀ ਜੋ ਅਧਿਆਤਮਕ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਗੁਰੂਆਂ, ਸੂਫੀਆਂ, ਭਗਤਾਂ ਅਤੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਮੱਧਕਾਲ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਮਾਜਕ ਸਥਿਤੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਤਰਸਯੋਗ ਸੀ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੁਲੀਨ ਵਰਗ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਏਕਤਾ ਦਾ ਪਾਸਾਰ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਇਕ ਚੰਗੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਵੀ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੋਈ। ਇਸ ਨਾਲ ਹਰ ਇਕ ਅੰਦਰ ਪਿਆਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਜੋ ਬੁਰਾਈਆਂ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰ ਆਈਆਂ। ਜੋ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ

ਪਵਿੱਤਰ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ ਆਤਮਾ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਆਪਸੀ ਪਿਆਰ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸਤਰੀ-ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੂਫੀ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੱਚੇ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਗੱਲ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਮੱਧਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮ ਉੱਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ। ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਪਦਾਰਥਕ ਦੁਨਿਆਵੀਂ ਵਸਤੂਆਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉਠਾ ਕੇ ਅਧਿਆਤਮਕਤਾ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੱਧਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਉਪਰੰਤ, ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੱਧਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਆਤਮਕ ਚਿੰਤਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਅਧਿਆਤਮਕ ਚਿੰਤਨ ਬ੍ਰਹਮ (ਦਿੱਬ) ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ। ਮੱਧਕਾਲ ਸਮੇਂ ਰਚੀ ਗਈ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਬ੍ਰਹਮ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸੀ ਭਾਵ ਕਿ ਆਤਮਾ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਨਾਸ਼ਵਾਨਤਾ ਤੋਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸਾਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਨਾਸ਼ਵਾਨਤਾ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਅਧਿਆਤਮਕ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮੱਧਕਾਲ ਸਮੇਂ ਦਾ ਸਾਹਿਤ ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਚੰਗੇਰਾ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਗੁਰੂਆਂ, ਭਗਤਾਂ, ਅਤੇ ਸੂਫੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸਤਰੀ-ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਭਾਵ ਕਿ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਆਤਮਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਤਮਾ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਨੂੰ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਸੰਤਾਂ, ਭੱਟਾਂ, ਸੂਫੀ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਸਥਾਨ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤਾਂ, ਸੰਤਾਂ, ਸੂਫੀ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਬ੍ਰਹਮ) ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਭਾਵ ਕਿ ਜੀਵਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਿਆਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਾਰਗ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਭਗਤ ਹੋਣ ਜਾ ਗੁਰੂ ਜਾ ਫਿਰ ਸੂਫੀ ਕਵੀ ਹੋਣ ਸਭ ਨੇ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੂੰ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੂਲ ਉਦੇਸ਼ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਸਥਾਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਮੱਧਕਾਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਰਾਜਸੀ ਗੜਬੜੀ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਾਵਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਵਾਂ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ। ਮੱਧਕਾਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਇਥੋਂ ਦੀ ਮੁੱਖ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੂਫੀ ਕਾਵਿ ਧਾਰਾ, ਕਿੱਸਾ ਕਾਵਿ ਧਾਰਾ, ਵੀਰ ਕਾਵਿ ਧਾਰਾ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਕਾਵਿ ਧਾਰਾ ਸਾਡੇ ਦਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੱਧਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਸੂਫੀ ਕਾਵਿ-ਧਾਰਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੂਫੀ ਕਾਵਿ-ਧਾਰਾ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਸੂਫੀ ਕਾਵਿ-ਧਾਰਾ ਦਾ ਮੌਢੀ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਣ ਨਾਲ ਹੀ ਸੂਫੀ ਕਾਵਿ-ਧਾਰਾ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਲਾਮ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਪੈਰ ਪਾਸਰੇ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜੀਵਨ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਬੇਹੱਦ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਸੂਫੀਆਂ ਨੇ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਮਜ਼ਹਬੀ ਕੱਟੜਵਾਦ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਵੇਦਾਂਤ ਤੇ ਭਾਗਵਤ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ

ਕਰ ਲਿਆ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸੂਫੀ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਰਬ ਦੀ ਸਰਵ ਵਿਆਪਕ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਕੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ।¹ ਇਸ ਨਾਲ ਮੱਧਕਾਲ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਹੋਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸੀ। ਸੂਫੀ ਕਾਵਿ-ਧਾਰਾ ਵਿਚ ਸੂਫੀ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਨਾਲ ਸੱਚੇ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਾਖੰਡਾਂ ਅਤੇ ਕਰਮਕਾਂਢਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਸੂਫੀ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦੇ ਸੱਚੇ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਪਿਆਰ, ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ, ਸ਼ਾਂਤੀ, ਸਦਭਾਵਨਾ, ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਸਮਾਨਤਾ ਦਾ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਸੂਫੀ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੱਚੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਪਾਉਣਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਬਲਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਇਸ਼ਕ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੱਧਕਾਲ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅੰਦਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉੱਥਲ-ਪੁੱਥਲ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਮੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਚਿੰਤਨ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਦੇਖਦੇ ਸੀ। ਪਰ ਸੂਫੀ ਅਤੇ ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਮਿਲਵਰਤਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ। ਸੂਫੀ ਕਾਵਿ-ਧਾਰਾ ਅੰਦਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਵੀ ਹੋਏ ਹਨ ਪਰ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ, ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ, ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ, ਵਜੀਦ, ਅਲੀ ਹੈਦਰ ਆਦਿ ਕਵੀ ਹੋਏ ਹਨ। ਸੂਫੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੂਫੀ ਮੱਤ ਦੇ ਦੋ ਵਰਗ ਹਨ। ਇੱਕ ਉਹ ਜੋ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਵਾਂਗ ਸ਼ਰੀਅਤ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਉਹ ਜੋ ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਵਾਂਗ ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਖੁਲਾਸੇ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਸ਼ਰੀਅਤ ਦੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਢੀ ਰੂਪ ਤੋਂ ਬਾਗ਼ੀ ਸਨ।²

ਮੱਧਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਕਿੱਸਾ ਕਾਵਿ-ਧਾਰਾ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਿੱਸਾ ਕਾਵਿ-ਧਾਰਾ ਦਾ ਮੁੱਢ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਿੱਸਾਕਾਰ ਦਮੋਦਰ ਹੈ। ਦਮੋਦਰ ਨੇ ਕਿੱਸਾ 'ਹੀਰ ਰਾਂਝਾ' ਨਾਲ ਕਿੱਸਾ ਕਾਵਿ-ਧਾਰਾ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੰਨ੍ਹਿਆ। ਦਮੋਦਰ ਦੀ ਵੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ 'ਹੀਰ ਰਾਂਝਾ' ਦੇ ਕਿੱਸੇ ਨਾਲ ਹੋਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੀਲੂ ਜਿਸ ਨੇ 'ਮਿਰਜ਼ਾ ਸਾਹਿਬ' ਦਾ ਕਿੱਸਾ ਲਿਖਿਆ। ਹਾਫ਼ਜ਼ ਬਰਖੁਰਦਾਰ ਨੇ 'ਸੱਸੀ ਪੁੰਨੂ', 'ਯੂਸਫ਼ ਜੁਲੈਖਾ' ਅਤੇ 'ਮਿਰਜ਼ਾ ਸਾਹਿਬ' ਆਦਿ ਕਿੱਸੇ ਲਿਖੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਹਿਮਦ ਗੁਜਰ ਨੇ ਹੀਰ ਦਾ ਕਿੱਸਾ ਲਿਖਿਆ। 'ਹੀਰ ਰਾਂਝਾ' ਦਾ ਕਿੱਸਾ ਲਿਖਿਆ। ਕਿੱਸਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆਵੀ ਇਸ਼ਕ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੱਚੇ ਇਸ਼ਕ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ਼ਕ ਮਜਾਜੀ ਨੂੰ ਇਸ਼ਕ ਹਕੀਕੀ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੱਚੇ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੱਧਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਕਿੱਸਾ ਕਾਵਿ-ਧਾਰਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਸਥਾਨ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮੱਧਕਾਲ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਬੀਰ ਰਸੀ ਕਾਵਿ-ਧਾਰਾ ਦਾ ਆਰੰਭ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਭਾਰਤ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੁਆਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਹਮਲਾਵਰ ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਸੀ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਸਥਾਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਅਕਸਰ ਹੀ ਯੁੱਧ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਸਦਾ ਹੀ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਸਹਿਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਹਿੰਮਤ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਬੀਰ ਰਸੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਹੋਈ। ਜੋ 'ਵਾਰ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਡੇ

ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ। ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਵਾਰ ਸੁਹ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਯੁੱਧ ਦਾ ਵਰਣਨ ਮਿਲਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਮਿਲੇ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸੱਚਾ ਯੋਧਾ ਬੁਰਾਈ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਵਾਰ ਤੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇੱਕ ਸੱਚੇ ਯੋਧਿਆਂ ਤੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਭਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੀਰ ਰਸੀ ਕਾਵਿ-ਧਾਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਵਿ-ਧਾਰਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਚਾਈ ਦੀ ਲੜਾਈ ਨਾਲ ਦੁਸਟ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਖਤਮਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੇ ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਦਾ ਯੁੱਧ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਲੜਾਈ। ਕਦੇ ਆਪਣੀ ਇਜ਼ਤ ਬਚਾਉਣ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਜੰਗਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਦੇ ਮਹਾਨ ਸਖਸ਼ੀਅਤਾਂ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੀ ਖਾਤਰ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਹੋ ਰਹੇ ਆਤਮਕ ਯੁੱਧ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਚੁਣਿਆ ਹੈ। ਹਰ ਵਾਰ ਵਿਚ ਨਾਇਕ ਦ੍ਰਿੜਤਾ, ਤਿਆਗ, ਆਤਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ।³ ਜੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਹੌਸਲੇ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੋਣ ਉਹੀ ਵਾਰਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਇੱਕ ਨਾਇਕ ਵਿਚ ਉਤਸ਼ਾਹ, ਹਿੰਮਤ ਤੇ ਹੌਸਲਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਉਹ ਵਿਰੋਧੀ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬੀਰ ਰਸੀ ਕਾਵਿ-ਧਾਰਾ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ 'ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ' ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਾਥਨ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਬੀਰ ਰਸੀ ਕਾਵਿ-ਧਾਰਾ ਮੱਧਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣ ਅਤੇ ਨਿਵੇਕਲੀ ਕਾਵਿ-ਧਾਰਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੂਰਵੀਰ ਬਾਹਦਰ ਯੋਧਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਮੱਧਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਜੇ ਅਸੀਂ ਕਾਵਿ-ਧਾਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਗੁਰਮਤਿ ਕਾਵਿ-ਧਾਰਾ ਨੇ ਮੱਧਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮੱਧਕਾਲੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਕਾਵਿ ਧਾਰਾ ਵਿਲੱਖਣ ਅਤੇ ਜ਼ਿਕਰ ਯੋਗ ਸਥਾਨ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਵਿਧਾਰਾ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਅਮੀਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਕਾਵਿ ਧਾਰਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਸਰੋਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ 6 ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ, 15 ਭਗਤਾਂ, 11 ਭੱਟਾਂ ਅਤੇ 4 ਗੁਰੂ ਸਿੱਖ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹਾਨ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ। ਇਸ ਮਹਾਨ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸੰਪਾਦਕ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪੂਰੇ ਧਾਰਮਕ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਵੱਖਰਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਸਥਾਨ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਮਹਾਨ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਪੂਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦਾ ਹੀ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਨੌਂਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 1604 ਈ. ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਗੁਰਮਤਿ ਕਾਵਿ-ਧਾਰਾ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਪਦਵੀਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਧਿਆਤਮਕ, ਸਾਹਿਤਿਕ, ਕਾਵਿਕ, ਭਾਸ਼ਾਈ ਤੇ ਸੰਗੀਤਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਮਹਾਨਤਾ ਬੇਮਿਸਾਲ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚਿਤਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰੇ ਦੀ ਝਲਕ

ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਮੁੱਚੀ ਕਾਵਿ-ਧਾਰਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਸਾਧਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਨਸਾਨ ਬੁਰੇ ਅਮਲਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਚੰਗੇ ਅਮਲਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਕਾਵਿ ਧਾਰਾ ਬਾਰੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿਗਿਆਨਕ ਆਧਾਰ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਕਿ ਹਰ ਕਥਨ ਤਰਕ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਕਾਵਿ ਧਾਰਾ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਸਾਧਨ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਵਿਅਕਤੀ ਉਸ ਪਰਮ ਤੱਤ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਲੋਕ ਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੇ ਭਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਮਤਿ ਕਾਵਿ ਧਾਰਾ ਨੇ ਮੱਧਕਾਲੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਖਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਹਿਤ ਦੁਆਰਾ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਚੰਗੇ ਗੁਣ ਅਤੇ ਇਨਕਾਲਬੀ ਸੋਚ ਉਤਪਨ ਹੋਈ। ਜੋ ਸੁਆਰਥ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਨਾਸ਼ਵਾਨਤਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ (ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ) ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣਾ ਲਈ ਸਾਡਾ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਤਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਵਡਿਆਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੁਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕੰਵਲ ਦਾ ਫੁੱਲ ਚਿਕੜ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆ ਹੋਇਆ ਵੀ ਪਵਿੱਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵਿਸਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਵਿਚਰਦਿਆ ਝੂਠ, ਬੁਰੇ ਕਰਮ, ਈਰਖਾ, ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ ਆਦਿ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਕੇ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਸੰਤੋਖ, ਸਬਰ, ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ, ਪਿਆਰ, ਸਮਾਨਤਾ ਆਦਿ ਚੰਗੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਨਾ ਸਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਅਧਿਆਤਮਕ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਚੱਲ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਝੂਠ, ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ, ਈਰਖਾ ਆਦਿ ਬੁਰਾਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਅਸੀਂ ਕਦੀ ਵੀ ਅਧਿਆਤਮਕ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਹੀ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਥਾਨ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਰਮ ਤੱਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅੰਦਰ ਸਾਡੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਵਿੱਤਰ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਮਨੁੱਖੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਸਲ ਉਦੇਸ਼ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਗੁਰੂਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਨੈਤਿਕ ਮੁੱਲਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਹੀ ਅਸੀਂ ਮਨਮੁੱਖ ਤੋਂ ਗੁਰਮੁੱਖ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਥਾਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਮੂਲ ਕੇਂਦਰਿਤ ਵਿਸ਼ਾ 'ਬ੍ਰਹਮ' ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਰਹੱਸ ਹੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ ਇਕ ਨੈਤਿਕ ਮੁੱਲਾਂ ਵਾਲਾ ਸੰਸਾਰ ਵੱਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹੀ ਮੁੱਲ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਰੱਬੀ ਨੂਰ ਨਾਲ ਰੋਸ਼ਨ-ਚਾਰਗ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।⁴ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੈਤਿਕ ਮੁੱਲਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣਾ ਲੋਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਉਜਵਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨੈਤਿਕਤਾ ਤੋਂ

ਭਾਵ ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰ ਚੰਗੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਪਿਆਰ, ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ, ਸਾਦਗੀ, ਪਵਿੱਤਰਤਾ, ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ, ਚੰਗੇ ਕਰਮ ਕਰਨਾ ਆਦਿ। ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਬੁਰੇ ਅਮਲਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕਦੀ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਚੰਗੇ ਅਮਲ ਨੂੰ ਉਸਾਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਸਕੇ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਸਾਡੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਸਦਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੰਤੋਖ, ਦਇਆ, ਖਿਮਾ, ਗਿਆਨ, ਪ੍ਰੇਮ, ਸੁਭ ਕਰਮ, ਨਿਮਰਤਾ, ਸੇਵਾ, ਸੱਚੀ ਕਿਰਤ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦਇਆ, ਸੰਤੋਖ, ਜਤਿ ਸਤਿ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਬਿੰਦੂ ਰੱਖ ਕੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ 'ਸਗਲ ਜਮਾਤੀ' ਦਾ ਜੀਵੰਤ ਰੂਪ ਦੇਖਣਾ ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਨੈਤਿਕ ਗੁਣ ਅਪਨਾਉਣੇ ਅਨਿਵਾਰੀ ਹਨ। ਅਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਦਾ ਮਾਰਗ ਵੀ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰ ਸਬਰ, ਸ਼ੁਕਰ, ਸੰਤੋਖ, ਦਇਆ, ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਜਿੱਤ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਮਨ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।⁵ ਅਰਥਾਤ ਕਿ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰ ਪੰਜ ਚੋਰ ਹੋਣ (ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਮੋਹ, ਲੋਭ, ਹੰਕਾਰ) ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਚੋਰਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਇਕ ਸਾਧਨ 'ਗੁਰਬਾਣੀ' ਹੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਚਲ ਕੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਬਰ, ਸੰਤੋਖ ਅਤੇ ਦਾਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਥਾਈਂ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਬਰ, ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਫਲਸਫਾ ਸਾਧਾਰਣ ਪੁਰਸ਼ ਲਈ ਇਕ ਬੜਾ ਔਖਾ ਮਾਰਗ ਹੈ।⁶ ਕਿਉਂਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੁੱਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਸਬਰ, ਸੰਤੋਖ ਵਾਲੀ ਭਾਵਨਾ ਉਸ ਅੰਦਰੋਂ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਦੱਸਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਕਿਸੇ ਇਕ ਮਨੁੱਖ, ਸਮਾਜਕ ਜਾਂ ਸਿਆਸੀ ਮਸਲੇ ਦਾ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਉਹ ਸਾਰੇ ਅਤੇ ਸਦਾ ਦੇ ਸਮਾਜਕ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਰਬੱਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੈ।⁷ ਅੱਜ ਮਨੁੱਖ ਮਾਇਆ ਦਾ ਗੁਲਾਮ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਲਈ ਇਕ ਸਾਧਨ ਮਾਤਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਹੀ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਬਾਣੀ ਸੰਸਾਰ ਬਹੁਤ ਵਿਆਪਕ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਕਾਵਿ ਧਾਰਾ ਦੇ ਮੋਢੀ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾਪਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨਾਲ ਗੁਰਮਤਿ ਕਾਵਿ ਧਾਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਕਾਵਿ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਨ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ। ਗੁਰਮਤਿ ਕਾਵਿ ਧਾਰਾ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਨਵ ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਹਿਬਾਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਇਹ ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਕੀ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਕਾਵਿ ਧਾਰਾ ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਗੁਰੂ ਸਹਿਬਾਨਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਸੱਚ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ। ਗੁਰਮਤਿ ਕਾਵਿ ਧਾਰਾ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ

ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਸੰਬੰਧੀ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਇੱਕ ਹੈ। ਉਹ ਸਦਾ ਸਥਿਰ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਸਿਰਜਕ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਇਸ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਕਣ-ਕਣ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਕਦੇ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮਾਨ ਹੈ, ਭਾਵ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਭ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਮਤਿ ਕਾਵਿ-ਧਾਰਾ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਦੁਨਿਆਵੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕ-ਮਿਕ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮਤਿ ਕਾਵਿ ਧਾਰਾ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸਗੋਂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਉਸਾਰੂ ਸੇਧ ਵੀ ਦਿੱਤੀ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਹਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਕਾਵਿ-ਧਾਰਾ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਇਆ। ਮੱਧਕਾਲ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਚਿੰਤਨ ਦੇ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦੀ ਜਦੋਂ ਸੁਰ ਲੱਭੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਮੁੱਚੇ ਸਾਹਿਤ ਚਿੰਤਨ ਵਿਚ ਲੌਕਿਕਤਾ ਅਤੇ ਪਾਰਲੌਕਿਕਤਾ ਇਕ ਦੇ ਪੂਰਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚ ਬੱਝੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਅਧਿਆਤਮਕ ਚਿੰਤਨ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਧਰਮਸਾਲ ਹੈ, ਕਾਰਜਭੂਮੀ ਹੈ, ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਜਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਖੇਤਰ ਹੈ। ਸੂਫੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਕਿੱਸਾ ਕਾਵਿ ਦੇ ਲੌਕਿਕ ਨਾਇਕ ਪਾਰਲੌਕਿਕਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਜੋਂ ਤਾਂ ਹੀ ਆਏ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਲੌਕਿਕ ਕਾਵਿ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਵਿਚ ਪਾਰਲੌਕਿਕਤਾ ਬਾਰ ਬਾਰ ਸਿਮਰੀ ਗਈ ਹੈ। ਰੱਬ ਅਤੇ ਦੈਵੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਕੇਂਦਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀਆਂ ਦੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੋ ਇਸ ਕਾਲ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਚਿੰਤਨ ਵਿਚ ਲੌਕਿਕਤਾ ਅਤੇ ਪਾਰਲੌਕਿਕਤਾ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਪੂਰਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।⁸

ਮੱਧਕਾਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਕਾਵਿ-ਧਾਰਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਵਿ-ਧਾਰਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰਮਤਿ ਅਤੇ ਸੂਫੀ ਕਾਵਿ-ਧਾਰਾ ਵਿਚ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਆਧਿਆਤਮਿਕ ਦੋਨੋਂ ਪੱਖ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿੱਸਾ ਕਾਵਿ-ਧਾਰਾ ਵਿਚ ਕਿੱਸਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸਮਾਜਕ ਪੱਖ ਨੂੰ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਮੱਧਕਾਲ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਸੁਨਹਿਰੀ ਕਾਲ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੱਧਕਾਲੀ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਰੱਚਿਆ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਾਹਿਤ ਇਸ ਦੀ ਅਹਿਮ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਜੇ ਸਿਰਫ ਲੋਕ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਪਰਲੋਕ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਅੰਤਰ-ਵਿਸ਼ਟੀਆਂ ਅਜੋਕੇ ਯੁੱਗ ਲਈ ਓਨੀਆਂ ਹੀ ਸਾਰਥਕ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹੀਆਂ ਮੱਧਕਾਲ ਵਿਚ ਸਾਰਥਕ ਸਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਾਰਮਿਕ ਸਿਸਟਮ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਉਸਰੇ ਹੋਏ ਪੈਟਰਨ ਵਾਲੀ ਰਚਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਇਸ ਦੇ ਇਸ ਸਿਸਟਮ ਅਤੇ ਪੈਟਰਨ ਦੀ ਪਛਾਣ ਰਾਹੀਂ ਕਰਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਕਾਵਿ-ਕਿਰਤ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਰੂਪ-ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਪਛਾਣ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੁੰਦਾ

ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕਾਵਿ-ਕਿਰਤ ਨਹੀਂ, ਧਰਮ-ਕਿਰਤ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਰੂਪ-ਸੰਗਠਨ ਕਾਵਿ-ਕਿਰਤ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ, ਧਰਮ ਵਾਲਾ ਹੈ।⁹

ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

1. ਡਾ. ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਪੰਨਾ-31
2. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ, (ਡਾ.) ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਭਾਗ ਦੂਜਾ, ਪੰਨਾ-77
3. ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਪਟਿਆਲਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਨਾ-495
4. ਡਾ. ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਾਂਗ, ਡਾ. ਜਸਪਾਲ ਕੌਰ ਕਾਂਗ, ਮਧਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਵੇਕ, ਪੰਨਾ-125
5. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-129
6. ਡਾ. ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਕਾਂਗ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਖਕਾਲੀ ਸੰਦੇਸ਼, ਪੰਜਾਬੀ ਦੁਨੀਆ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ, ਪੰਨਾ 102
7. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-103
8. ਡਾ. ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਾਂਗ, ਡਾ. ਜਸਪਾਲ ਕੌਰ ਕਾਂਗ, ਮਧਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਵੇਕ, ਪੰਨਾ-15
9. ਡਾ. ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਭਿੰਨ ਪਰਿਪੇਖ, ਪੰਨਾ-51

ਅਧਿਆਇ-2

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ : ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਰਚਨਾ

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਹੋਏ ਹਨ। ਆਪ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਚਰਨ ਪੰਜਾਬ ਵਰਗੀ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਪਏ ਉਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਂਦਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦਾ ਸਿਰਤਾਜ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਜੋ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਆ ਸਕੇ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਢਾਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਫਲਾ ਕਰ ਸਕੀਏ।

ਵੱਖ - ਵੱਖ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ:-

ਜਗਬੀਰ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ:-

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਹੜਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਉਹ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ। ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਪਾਵਨ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਦਰਜਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਅਦੁੱਤੀ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਮੁੱਚੇ ਭਾਰਤ ਲਈ ਵੀ ਹੈ, ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ 12 ਵੀਂ ਸਦੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 14ਵੀਂ ਸਦੀ ਤੱਕ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਧਰਮ ਪ੍ਰਵਰਤਕਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਧਰਮ, ਕੌਮ, ਜਾਤ ਬਿਰਾਦਰੀ ਫਿਰਕੇ, ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਖਿੱਤੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਗੋਂ ਉਦਾਰ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਸਭ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਸਮੁੱਚੀ ਮਾਨਵ ਜ਼ਾਤੀ ਨੂੰ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦੇ ਸੂਤਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਣ ਵਾਲਾ ਗ੍ਰੰਥ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ।¹

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਮਾਜ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਲਗਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਚੰਗਾ ਸੇਵਕ ਬਣਨਾ ਅਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਆਪ ਨੇ ਹਰ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਤੋਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਮੰਨਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ

Ajoke Daur Vich 'Sukhmani Sahib' di Prasangikta

ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿੱਚ ਲਗਾ ਕੇ ਸਫਲਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਕ ਰੰਗਣ ਵਿੱਚ ਰੰਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੂਰੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਦੀਆਂ ਲਈ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਲਈ ਸੰਭਾਲਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਢੰਗਾਂ ਰਾਹੀਂ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕਾਂਟ-ਛਾਂਟ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਨਮੂਨੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਬਾਣੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਰਲ ਅਤੇ ਸਾਦੀ ਬਣਾਇਆ। ਇਸ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ। ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜੀਵ ਦਾ ਸਿਰ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਹੇਠਾਂ ਝੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਇਸ ਲੋੜ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨਾ ਕਿ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮਿਲਦੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਸਹਿਤ ਥਾਂ ਸਿਰ ਸੰਕਲਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇੱਕ ਬੜਾ ਮਹਾਨ ਆਦਰਸ਼ ਸੀ। ਹਰ ਜ਼ਿਉਂਦੀ ਜਾਗਦੀ ਕੌਮ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਇਸ ਲੋੜ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।²

ਗੁਰੂ ਸਹਿਬਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਾਡੀ ਪੰਜਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਕਾਵਿ ਧਾਰਾ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਚੌਥੇ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸਨ। ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ 15 ਅਪ੍ਰੈਲ 1563 ਈ. ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਭਾਨੀ ਜੀ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਵਿਜ਼ਖੇ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਨੇ ਮੁੱਢਲੀ ਵਿਦਿਆ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕ ਕੇਸੇ ਗੁਪਾਲ ਪੰਡਤ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੁੱਢਲੀ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਕੇਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਦੁਆਬੀ, ਮੁਲਤਾਨੀ ਆਦਿ ਉਪ ਬੋਲੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ, ਫਾਰਸੀ ਤੇ ਹੋਰ ਭਾਰਤੀ ਬੋਲੀਆਂ ਆਦਿ ਤੋਂ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਸਨ।³ ਪਹਿਲੇ ਗਿਆਰ੍ਹਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਆਪਣੇ ਨਾਨਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਪਾਸ ਗੁਜ਼ਾਰੇ। ਇਥੇ ਹੀ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਪਾਸੋਂ 'ਦੇਹਿਤਾ ਬਾਣੀ ਕਾ ਬੋਹਿਥਾ' ਦਾ ਵਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਗਿਆਰ੍ਹਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਆਪ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ, ਚੌਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਸ ਚੱਕ ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰ ਵਿਖੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੋ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਯੋਗ ਜਾਣ ਕੇ 1581 ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਪਦਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ। ਆਪ ਨੇ ਅਕਤੂਬਰ 1588 ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨੀਂਹ-ਪੱਥਰ ਸਾਈਂ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਚਿਸ਼ਤੀ ਪਾਸੋਂ ਰਖਵਾਇਆ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਆਪ ਨੇ ਹਰਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਰੱਖੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੂਜਾ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਸੰਤੋਖਸਰ ਦਾ ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਵੀ ਕੰਮ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਪਵਿੱਤਰ ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਵਾਇਆ

Ajoke Daur Vich 'Sukhmani Sahib' di Prasangikta

ਅਤੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਆਦਿ ਕੁੱਝ ਨਵੇਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਸਾਏ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਨਸਲੀ, ਮਜ਼ਬੀ ਅਤੇ ਉੱਚ ਨੀਚ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭੇਦ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਇਕ ਸਾਂਝਾ ਮਹਾਨ ਗ੍ਰੰਥ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ।

ਆਪ ਨੇ 1604 ਈ. ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਮਹਾਨ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸਮੇਤ ਪੰਜ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ, ਪੰਦਰਾਂ ਭਗਤਾਂ, ਚਾਰ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਅਤੇ ਗਿਆਰਾਂ ਭੱਟ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਅਮੀਰ ਖੁਸਰੋ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਪਨਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਜਹਾਂਗੀਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਖ਼ਤ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਗੁਰਗੱਦੀ ਦੇ ਕੁਲ 24 ਸਾਲ ਤੇ 9 ਮਹੀਨੇ ਬੈਠੇ ਅਤੇ 30 ਮਈ 1606 (2 ਹਾੜ, ਜੇਠ ਸਦੀ 4 ਸੰਮਤ 1663) ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਰਾਵੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਜਿਥੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਡੇਹਰਾ ਸਾਹਿਬ ਜਹਾਂਗੀਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਤਸੀਹੇ ਦੇ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਉਮਰ 43 ਸਾਲ 1 ਮਹੀਨਾ 15 ਦਿਨ ਸੀ।⁴ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਵਰਗੇ ਲੋਕ ਸੇਵਕ, ਧਰਮ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਤਸੀਹੇ ਦੇ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਤਮਾ ਡੋਲ੍ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਾਣਾ ਮੰਨਿਆ।

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ 30 ਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਸ਼ਟਪਦੀਆਂ, ਸ਼ਲੋਕਾਂ, ਪਦਿਆਂ ਅਤੇ ਛੰਦਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਅਕਾਰ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਬਾਰਾਮਾਹ, ਥਿਤੀ, ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ, ਬਾਵਨ ਅੱਖਰੀ ਦਿਨ ਰੈਣ ਆਦਿ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਛੇ ਵਾਰਾਂ ਵੀ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੋਹਿਲੇ, ਗੁਣਵੰਤੀ ਗਾਥਾ, ਫੁਨਹੇ, ਬਿਰਹੜੇ ਆਦਿ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:-

ਪਹਰੇ:-

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਪਹਰੇ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪਹਰੇ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪੰਜ ਬੰਦ ਦੱਸੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪੰਜ ਪਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਸਮਝਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਆ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਵਿਅਰਥ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵਣਜਾਰੇ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਵਣਜ ਕਰਣ ਆਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਵਣਜ ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਦੁਨੀਆਂ ਅੰਦਰ ਆ ਕੇ ਸੰਸਾਰਿਕ ਵਸਤੂਆਂ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਵਿਅਰਥ ਨਾ ਕਰੇ। ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਰਹਿੰਦੇ-ਰਹਿੰਦੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰੇ ਅਤੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦਾ ਵਣਜ ਕਰੇ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਲੋਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਸੁਖਾਲੇ ਹੋਣ।

ਬਾਰਾਮਾਹ:-

ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ 14 ਬੰਦ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਹਰੇਕ ਬੰਦ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹਰੇਕ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਬੰਦ ਵਿੱਚ ਆਤਮਾ ਰੂਪੀ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿੱਚ ਤੜਫਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸਦੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਪਹਿਲੇ ਬੰਦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 12 ਬੰਦ ਚੇਤ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਫਾਗਣ ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਅਧਿਆਤਮਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਕੰਤ ਦਾ ਮੇਲ ਦੁਹਾਗਣ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਸੁਹਾਗਣ ਹੋ ਜਾਏ।⁵ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 14 ਬੰਦ ਵਿੱਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮੇਹਰ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਭੁੱਲਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਬਾਵਨ ਅੱਖਰੀ:-

ਵਰਣਮਾਲਾ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਾਮਕਰਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਬਾਵਨ ਅੱਖਰੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ 52 ਅੱਖਰਾਂ ਉੱਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਬਾਵਨ ਅੱਖਰੀ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬੋਲ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅੱਖਰਾਂ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਉਚਾਰ ਢੰਗ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਮੁੱਢ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਸਲੋਕ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਵਨ ਅੱਖਰੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸਲੋਕ ਅਤੇ ਪਾਉੜੀਆਂ ਹਨ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੋਈ ਆਤਮਾ ਦੇ ਪਹਿਰਣ ਲਈ ਭੂਕਣ ਮੈਨੂੰ ਬਖਸ਼ੋ ਤਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰੀ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋਇਆ।⁶ ਇਹ ਬਾਣੀ ਲੰਮੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਰਵ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਆਪ ਹੀ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਲੇਖ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ।

ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਸਾਰੇ ਤਾਣੇ-ਬਾਣੇ ਅੰਦਰ ਉਸ ਦਾ ਜੀ ਨਿਵਾਸ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਸ਼੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਕਣ ਕਣ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਨਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰੇ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰੇ। ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਵਾਅਦੇ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ ਫਸ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪੂਰੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੀ ਅੰਤਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭੂ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ

ਕਰਨੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਉੱਪਰ ਮੇਹਰ ਕਰੀ ਅਸੀਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਜੀਨਵ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾ ਕੇ ਸਾਰਥਕ ਬਣਾਈਏ। ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੋਵੇ।

ਦਿਨ ਰੈਣ:-

ਇਹ ਰਚਨਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਮਹਾਨ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦਿਨ ਰਾਤ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਧੰਦਿਆਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਭਾਵ ਦਿਨ ਅਤੇ ਰਾਤ 24 ਘੰਟਿਆਂ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਕੇਖੇ ਵਿੱਚ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿਨਰੈਣ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਇੱਕ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਚਾਰ ਬੰਦ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਬੰਦ ਦਾ ਆਪਣਾ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਮੂਲ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਦਿਨ ਰਾਤ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਆਪਣੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੀ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਾ ਕਰੀਂ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਹੈ ਸਿਰਫ ਤੇਰਾ ਹੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸੱਚਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ। ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਹਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਬਖਸ਼ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਆਤਮਾ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਮੈਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਹਾਂ ਤੇਰਾ ਹਾਂ ਤੇਰੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਾ ਕਰੀਂ। ਇੱਕ ਆਤਮਾ ਦੇ ਭਾਵ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੱਚੇ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਦਿਨ ਹੁਵੇ ਜਾਂ ਰਾਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ:-

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਬਾਣੀ ਰਚੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਆਪ ਦੁਆਰਾ ਰਚੇ ਗਏ 2218 ਸ਼ਬਦ ਸੰਕਲਿਤ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਲੰਬੇਰੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹਕਾਰ ਰਚਨਾ 'ਸੁਖਮਨੀ' ਬਾਣੀ ਹੈ। ਜੋ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਗਉੜੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 24 ਸ਼ਲੋਕ ਅਤੇ 24 ਅਸ਼ਟਪਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਰ ਅਸ਼ਟਪਦੀ ਵਿਚ 8 ਪਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹਰ ਪਦੇ ਵਿਚ 10 ਤੁਕਾਂ ਹਨ। ਅਸ਼ਟਪਦੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਇਕ ਸ਼ਲੋਕ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅਸ਼ਟਪਦੀ ਦਾ ਭਾਵ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਅਸ਼ਟਪਦੀ ਦੀ ਰਹਾਉ ਦੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਖਿਆਲ ਦਰਜ ਹੈ।

ਸੁਖਮਨੀ ਸੁਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਭ ਨਾਮ ॥

ਭਗਤ ਜਨਾ ਕੈ ਮਨਿ ਬਿਸਰਾਮ ॥

ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਭ ਸੁੱਖਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਪਹਿਲੀ ਅਸ਼ਟਪਦੀ ਵਿਚ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦੱਸੀ ਹੈ ਉਥੇ ਹੀ ਅੰਤਲੀ ਅਸ਼ਟਪਦੀ ਵਿਚ ਸੁਖਮਨੀ ਦੇ ਪਾਠ ਦੇ

ਫਲ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਦਾਤੀ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਕਈ ਅਸ਼ਟਪਦੀਆਂ ਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੀ ਇਕੋ ਸਿਰਲੇਖ ਦੀ ਹੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰ ਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਤਵੀਂ 'ਸਾਧ' ਅਠਵੀਂ 'ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ' 'ਸੰਤ ਦੀ

ਨਿੰਦਾ' ਤੇ ਰਵੀਂ 'ਸੰਤ' ਆਦਿ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਵ ਕਿ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਾਧ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ। ਅਸ਼ਟਪਦੀ 1, 2 ਅਤੇ 3 ਵਿਚ ਨਾਮ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਸੀ ਗਈ ਹੈ। ਹਰਿ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲ ਹੀ ਸਭ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਵਿਘਨਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮੌਤ ਉਪਰੰਤ ਕਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਝਲਣੇ ਪੈਂਦੇ, ਯਮ-ਮਾਰਗ ਸੁਖਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜੇ ਅਸੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਸਾਨੂੰ ਇਹੀ ਸਮਝ ਰਹੀ ਹੈ। ਨਾਮ ਸਭ ਜਪਾਂ, ਤਪਾਂ, ਗਿਆਨਾਂ, ਧਿਆਨਾਂ ਆਦਿ ਨਾਲੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ, ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭੂਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹੈ। ਅਸ਼ਟਪਦੀ 7, 8 ਅਤੇ 9 ਵਿਚ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਬਣੇ ਸਾਧ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਤੇਹੋਰ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਰੂਪ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਸ਼ਟਪਦੀ 10 ਤੇ 11 ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਇਸ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਆਪ ਹੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਕਣ ਕਣ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਅਸ਼ਟਪਦੀ 12, 13, 14, ਅਤੇ 15 ਵਿਚ ਨਾਮ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹਉਮੇ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜੀਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਕੇਵਲ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਆਪ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਮੰਨ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਸ਼ਟਪਦੀ 16 ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਰੂਪ, ਰੰਗ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕਰਵਾਈ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਰਿਆਂ ਅੰਦਰ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਜਪਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਵਾਲੇ (ਸਤਿਗੁਰੂ) ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਸ਼ਟਪਦੀ 17 ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਸਿਖ ਦੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਮ ਦੇ ਕੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਜੋਤਿ ਜਗਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਸ਼ਟਪਦੀ 18 ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਇਕ ਐਸਾ ਧਨ ਹੈ ਜੋ ਸਦਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਨਾਲ ਨਿਭਦਾ ਹੈ। ਅਸ਼ਟਪਦੀ 19 ਅਤੇ 20 ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦਰ ਤੇ ਅਰਜੋਈ ਕੀਤਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਆਪ ਹੀ ਨਿਰਗੁਣ ਤੋਂ ਸਰਗੁਣ ਹੋ ਕੇ ਪਸਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਆਪ ਹੀ ਖੇਡ ਖੇਡ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਸ਼ਟਪਦੀ 21, 22 ਵਿਚ ਇਹ ਸਮਝ ਉਦੋਂ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਪਣਾ ਗਿਆਨ ਅੰਜਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਫਿਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਅਸਲ ਭਗਤੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅੰਤਲੀ ਅਸ਼ਟਪਦੀ ਵਿਚ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਮਨੀ, ਸੁਖਮਨੀ ਵਿਚ ਆਏ ਗੁਰੂ ਬਚਨਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਣ ਦਾ ਫਲ ਦਰਜ ਹੈ। ਭਾਵ ਕਿ ਸਾਡਾ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਸੀਂ 84 ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਧਿਆਤਮਕ ਗੂੜ੍ਹ ਭਾਵ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬੜੀ ਸਰਲਤਾ ਨਾਲ ਕਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਸੁਖਮਨੀ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਹੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਾਣੀ 'ਸੁੱਖਾਂ ਦੀ ਮਣੀ' ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਆਤਮਿਕ

ਸੁਖ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਆਤਮਿਕ ਸੁਖ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹੀ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੋਵੇ। ਅਸੀਂ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਫੁਨਹੇ:

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਫੁਨਹੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਇਕ ਹੀ ਬਾਣੀ-ਖੰਡ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਉਚਰਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਣੀ-ਖੰਡ ਦੇ 23 ਪਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤਿਆਂ ਪਦਿਆਂ ਦੀ ਅਖੀਰਲੀ ਸਤਰ ਵਿਚ “ਹਰਿਹਾਂ” ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਦੁਹਰਾਉ ਹੈ। ਕੰਤ ਤੇ ਸੁਹਾਗਣ ਦੇ ਰੂਪਕਾਂ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦੀ ਇਹ ਰਚਨਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਰਸ ਦਾ ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਸਮੋਈ ਬੈਠੀ ਹੈ:

ਸਖੀ ਕਾਜਲ ਹਾਰ ਤੰਬੋਲ ਸਭੈ ਕਿਛੁ ਸਾਜਿਆ ॥

ਸੋਲਹ ਕੀਏ ਸੀਗਾਰ ਕਿ ਅੰਜਨੁ ਪਾਜਿਆ ॥

ਜੇ ਘਰਿ ਆਵੈ ਕੰਤੁ ਤ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਪਾਈਐ ॥

ਹਰਿਹਾਂ ਕੰਤੈ ਬਾਝੁ ਸੀਗਾਰ ਸਭੁ ਬਿਰਥਾ ਜਾਈਐ ॥

ਜਿਸੁ ਘਰਿ ਵਸਿਆ ਕੰਤੁ ਸਾ ਵਡਭਾਗਣੇ ॥

ਤਿਸੁ ਬਣਿਆ ਹਭੁ ਸੀਗਾਰੁ ਸਾਈ ਸੋਹਾਗਣੇ ॥

ਹਉ ਸੁਤੀ ਹੋਇ ਅਚਿੰਤ ਮਨਿ ਆਸ ਪੁਗਾਈਆ ॥

ਹਰਿਹਾਂ ਜਾ ਘਰਿ ਆਇਆ ਕੰਤੁ ਤ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਪਾਇਆ ॥⁸

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬਾਣੀ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਾਰਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ 22 ਵਾਰਾਂ ਦਰਜ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 6 ਵਾਰਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀਆਂ ਹਨ।

ਗਉੜੀ ਦੀ ਵਾਰ

ਗੂਜਰੀ ਦੀ ਵਾਰ

ਜੈਤਸਰੀ ਦੀ ਵਾਰ

ਰਾਮਕਲੀ ਦੀ ਵਾਰ

ਮਾਰੂ ਵਾਰ

ਬਸੰਤ ਦੀ ਵਾਰ

ਗਉੜੀ ਦੀ ਵਾਰ:-ਗਉੜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ 21 ਪਉੜੀਆਂ ਹਨ। ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਪਉੜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਸਲੋਕ ਹਨ। ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਪਉੜੀ ਵਿੱਚ 5-5 ਤੁਕਾਂ ਹਨ। ਇਸ ਵਾਰ ਦਾ ਮੂਲ ਕੇਂਦਰੀ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰ

Ajoke Daur Vich 'Sukhmani Sahib' di Prasangikta

ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਅੰਦਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੋਵੇ। ਸੁਹ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਗੁਜਰੀ ਦੀ ਵਾਰ:-

ਇਸ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ 21 ਪਾਉੜੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਪਾਉੜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ-ਦੋ ਸਲੋਕ ਹਨ। 20 ਪਾਉੜੀਆਂ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਹਰੇਕ ਪਾਉੜੀਆਂ ਵਿੱਚ 8 ਤੁਕਾਂ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ 42 ਸਲੋਕ ਹਨ। ਇਸ ਵਾਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕੀ ਪਾਇਆ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਉਹ ਹੀ ਬਚ ਸਕਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਕੋਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਹੈ।

ਜੈਤਸਰੀ ਦੀ ਵਾਰ:-

ਇਸ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ 20 ਪਾਉੜੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਪਾਉੜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ-ਦੋ ਸਲੋਕ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 40 ਹੈ। ਇਸ ਵਾਰ ਦਾ ਮੂਲ ਵਿਸ਼ਾ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਨਾਸ਼ਵਾਨਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਨਾਸ਼ਵਾਨਤਾ ਤੋਂ ਬੱਚ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਮਾਇਆ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ ਇਨਸਾਨ ਕੇਵਲ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਭੋਗਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਨਸਾਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਰਾਮਕਲੀ ਦੀ ਵਾਰ:-

ਇਸ ਵਾਰ ਵਿੱਚ 22 ਪਾਉੜੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ 44 ਸਲੋਕ ਹਨ। ਹਰੇਕ ਪਾਉੜੀ ਦੀਆਂ 8-8 ਤੁਕਾਂ ਹਨ। ਇਸ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਹਰ ਜੀਵ ਜੰਤੂਆਂ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈ। ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਇਹ ਸਾਰੀ ਖੇਡ ਰਚ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮਾਰੂ ਦੀ ਵਾਰ:-

ਇਸ ਵਾਰ ਦੀਆਂ 23 ਪਾਉੜੀਆਂ ਹਨ। ਹਰੇਕ ਪਾਉੜੀ ਦੇ ਨਾਲ 3-3 ਸਲੋਕ ਹਨ। ਕੁੱਲ 69 ਸਲੋਕ ਹਨ। ਹਰੇਕ ਪਾਉੜੀ ਦੀਆਂ 8-8 ਤੁਕਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਲੋਕ ਦੀਆਂ 2-2 ਤੁਕਾਂ ਹਨ। ਇਸ ਵਾਰ ਦਾ ਮੂਲ ਵਿਸ਼ਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਸਲ ਉਦੇਸ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਅਸਲ ਸਫਲਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਬਸੰਤ ਦੀ ਵਾਰ:-

ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ 23 ਪਾਉੜੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਪਾਉੜੀ ਦੀਆਂ 2-2 ਤੁਕਾਂ ਹਨ। ਇਸ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਸਲੋਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਰ ਦਾ ਮੂਲ ਵਿਸ਼ਾ ਵੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਇਨਸਾਨ ਅੰਦਰਲੇ 5 ਵਿਕਾਰ ਖਤਮ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਵਾਰ ਲੋਕ ਵਾਰ ਦੇ ਯੁੱਗ ਆਧਾਰਿਤ ਕਥਾਨਕ ਜਾਂ ਵੀਰ ਨਾਇਕ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸਗੋਂ ਪਰਮ ਸੱਚ ਦੀ ਸਰਵ-ਸ਼ਕਤੀਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸ਼ਖਸ਼ੀਅਤ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਰੁਪਾਂਤਰਣ ਦੀ ਬਾਤ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ੰਘਰਸ਼ ਜਾਂ ਟਕਰਾਓ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਥਾਂ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਰਾਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਟਕਰਾਓ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਜੀਵਨ, ਅਮਨ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਵਿੱਚ ਢਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਦੀ ਮਹਾਨ ਰਚਨਾ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ, ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤਾ ਲਈ ਅਦੁੱਤੀ ਅਗਵਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।⁸

ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

1. ਜਗਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਮਤਿ ਕਾਵਿਧਾਰਾ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਵੀ (2) ਉੱਤਰ-ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਗੁਰਮਤਿ ਕਾਵਿ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਪੰਨਾ 164
2. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 105
3. ਡਾ. ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੋਹਲੀ, ਵਧਾਵਾ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ ਲਾਲ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਮਤ ਸਾਹਿਤ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ, 1850 ਈ. ਤੱਕ, ਪੰਨਾ 232
4. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 234
5. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 250
6. ਉਹੀ ਪੰਨਾ 252
7. ਡਾ. ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਭਿੰਨ ਪਰਿਪੇਖ, ਪੰਨਾ 145

8. ਡਾ. ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਾਂਗ, ਡਾ. ਜਸਪਾਲ ਕੌਰ ਕਾਂਗ, ਮਧਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਵੇਕ, ਪੰਨਾ 125

ਅਧਿਆਇ-3

ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਰੋਕਾਰ

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਸ਼ਾਹਕਾਰ ਰਚਨਾ 'ਸੁਖਮਨੀ' ਬਾਣੀ ਆਧਿਆਤਮਕ ਮੰਡਲਾਂ ਦਾ ਸਿਖਰ, ਉੱਚ ਆਤਮਕ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਉੱਚਕੋਟੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਸੁਖਮਨੀ' ਬਾਣੀ ਵਿਚ 24 ਸਲੋਕ ਅਤੇ 24 ਅਸ਼ਟਪਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ, ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਆਦਿ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ- ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਲੋਕ ਅੰਦਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:

ਉਸਤਤਿ ਕਰਹਿ ਅਨੇਕ ਜਨ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰ ॥

ਨਾਨਕ ਰਚਨਾ ਪ੍ਰਭਿ ਰਚੀ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਅਨਿਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ॥¹

ਭਾਵ ਕਿ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਹੱਦ ਬੰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਅੰਦਰ ਬੇਅੰਤ ਗੁਣ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਹੱਦ-ਬੰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦੱਸਦੇ

ਕਈ ਕੋਟਿ ਹੋਏ ਪੁਜਾਰੀ ॥

ਕਈ ਕੋਟਿ ਆਚਾਰ ਬਿਉਹਾਰੀ ॥

ਕਈ ਕੋਟਿ ਭਏ ਤੀਰਥ ਵਾਸੀ ॥

ਕਈ ਕੋਟਿ ਬਨ ਭ੍ਰਮਹਿ ਉਦਾਸੀ ॥

ਕਈ ਕੋਟਿ ਬੇਦ ਕੇ ਸ੍ਰੋਤੇ ॥²

ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਗੁਣਗਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਚੀ ਹੋਈ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਪੁਜਾਰੀ ਹਨ। ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਅੰਦਰ ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਧਾਰਮਕ ਰੀਤਾਂ ਰਸਮਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅੰਦਰ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਬੰਦੇ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਕਰੋੜਾਂ ਜੀਵ ਵੇਦਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਲੋਕ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਤੱਪ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਹਰੇਕ

ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀ-ਆਪਣੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕਈ ਕੋਟਿ ਤਪੀਸੁਰ ਹੋਤੇ ॥
ਕਈ ਕੋਟਿ ਆਤਮ ਧਿਆਨੁ ਧਾਰਹਿ ॥
ਕਈ ਕੋਟਿ ਕਬਿ ਕਾਬਿ ਬੀਚਾਰਹਿ ॥
ਕਈ ਕੋਟਿ ਨਵਤਨ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਹਿ ॥
ਨਾਨਕ ਕਰਤੇ ਕਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਵਹਿ ॥³

ਭਾਵ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਰਹਿੰਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਕਈ ਤਰੀਕਿਆ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜੱਪਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਤੋਂ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹਨ। ਪਰ ਕੁੱਝ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੀ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਿੱਤ ਨਵਾਂ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਬਾਹਰੀ ਝੂਠੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਲਈ ਸੱਚੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਕਈ ਕੋਟਿ ਸਿਧ ਜਤੀ ਜੋਗੀ ॥
ਕਈ ਕੋਟਿ ਰਾਜੇ ਰਸ ਭੋਗੀ ॥
ਕਈ ਕੋਟਿ ਪੰਖੀ ਸਰਪ ਉਪਾਏ ॥
ਕਈ ਕੋਟਿ ਪਾਥਰ ਬਿਰਖ ਨਿਪਜਾਏ ॥
ਕਈ ਕੋਟਿ ਪਵਣ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰ ॥⁴

ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਅੰਦਰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਜੀਵ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਕਾਮ ਨੂੰ ਵੱਸ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਭੋਗ ਵਿਲਾਸ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਪੰਛੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਕਈ ਪਦਾਰਥਕ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਰੁੱਖ ਉਗਾਏ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸਮੇਂ ਹਵਾ, ਪਾਣੀ ਤੇ ਅੱਗ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਅੰਦਰ ਅਸੰਭਵ ਨੂੰ ਸੰਭਵ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਅੰਦਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਡੀ ਭਲਾਈ ਹੈ।

ਕਈ ਕੋਟਿ ਦੇਸ ਭੂ ਮੰਡਲ ॥
ਕਈ ਕੋਟਿ ਸਸੀਅਰ ਸੂਰ ਨਖੁੜੁ ॥
ਕਈ ਕੋਟਿ ਦੇਵ ਦਾਨਵ ਇੰਦ੍ਰ ਸਿਰਿ ਛੜੁ ॥
ਸਗਲ ਸਮਗ੍ਰੀ ਅਪਨੈ ਸੂਤਿ ਧਾਰੈ ॥
ਨਾਨਕ ਜਿਸੁ ਜਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਿਸੁ ਤਿਸੁ ਨਿਸਤਾਰੈ ॥⁵

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸਮੇਂ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਧਰਤੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੀ ਕਈ ਕਰੋੜਾਂ ਚੰਦਰਮਾਂ, ਤਾਰੇ ਤੇ ਸੂਰਜ ਦਾ ਵੀ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੇਵਤੇ ਤੇ ਇੰਦਰ ਵੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅੰਦਰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਜੰਤੂਆਂ ਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਜੀਵ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਸ ਹੀ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਲੋਕ ਅੰਦਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:

ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੁ ਹੈ ਦੂਸਰ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥

ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਬਲਿਹਾਰਣੈ ਜਲਿ ਥਲਿ ਸਹੀਅਲਿ ਸੋਇ ॥⁶

ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਲੋਕ ਅੰਦਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ। ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਜਲ ਅਤੇ ਥਲ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਵਾਸ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਇਕ ਜੀਵ ਵਿਚ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਮਹਿਰਬਾਨ ਹਾਂ ਜੋ ਜਲ ਵਿਚ ਥਲ ਵਿਚ ਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

ਕਰਨ ਕਰਾਵਨ ਕਰਨੈ ਜੋਗੁ ॥

ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਹੋਗੁ ॥

ਖਿਨ ਮਹਿ ਥਾਪਿ ਉਥਾਪਨਹਾਰਾ ॥

ਅੰਤ ਨਹੀ ਕਿਛੁ ਪਾਰਾਵਾਰਾ ॥

ਹੁਕਮੇ ਧਾਰਿ ਅਧਰ ਰਹਾਵੈ ॥⁷

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਸਭ ਕੁੱਝ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਚੱਲਦੀ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪੱਤਾ ਵੀ ਹਿੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਉਹੀ ਕੁੱਝ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਭ ਕੁੱਝ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹੁਕਮੇ ਉਪਜੈ ਹੁਕਮਿ ਸਮਾਵੈ ॥

ਹੁਕਮੇ ਉਚ ਨੀਚ ਬਿਉਹਾਰ ॥

ਹੁਕਮੇ ਅਨਿਕ ਰੰਗ ਪਰਕਾਰ ॥

ਕਰਿ ਕਰਿ ਦੇਖੈ ਅਪਨੀ ਵਡਿਆਈ ॥

ਨਾਨਕ ਸਭ ਮਹਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ ॥⁸

ਇਸ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਹਰ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਉੱਚਾ ਹੋਵੇ ਜਾ ਨੀਵਾਂ ਸਭ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅੰਦਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅੰਦਰ ਜੋ ਵੀ ਸਾਰੇ ਖੇਡ ਤਮਾਸ਼ੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਇਹ ਸਾਰੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਅਤੇ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾਂ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅੰਦਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਮੁੱਢ-ਕਦੀਮ ਤੋਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਸਰਲ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀਮਈ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਪੱਥਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਯੁੱਗ ਤੱਕ ਦਾ ਸਫਰ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲੰਬੇ ਪੈਂਡੇ ਦੌਰਾਨ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਅਣਗਿਣਤ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂ ਨਕਾਰਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੜਾਈਆਂ ਅਤੇ ਸੰਧੀਆਂ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਰ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕੀਤੀਆਂ ਜੋ ਅੱਜ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਹਨ। ਪਰ ਸਥਾਈ ਸ਼ਾਂਤੀ ਉਸ ਲਈ ਰਹੱਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਅੱਜ ਆਧੁਨਿਕ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਅਧੀਨ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹਨਾਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦਾ ਰਾਹੀ ਬਣ ਮੰਜ਼ਿਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤੱਤਪਰ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਇੱਕਤਾ ਨੂੰ ਹੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚਲੀ ਏਕਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਵੈਤ ਰੂਪ ਹੈ ਤਾਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਵੀ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਰਚਨਹਾਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਦੋ ਇਕਾਈਆਂ ਬਣ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਦਵੈਤ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਮਨੁੱਖੀ ਏਕਤਾ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ।⁹

ਪਰ ਜਦ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਲਈ ਆਤਮਿਕ ਸੁੱਖ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਮਨ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ। ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁੱਝ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਠੋਸ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸ਼ਾਂਤ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਨੂੰ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਬਾਹਰੀ ਪੱਖਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਰਜ ਦਾ ਪੱਕਾ ਇਲਾਜ ਲੱਭਣ ਲਈ ਸਾਡਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਜਾਨਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜਰੂਰੀ ਹੈ। ਜਦ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ, ਅਸੀਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੁੱਖੀ ਅਤੇ ਅਸ਼ਾਂਤ ਹੀ ਰਹਾਂਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਲੋੜ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦੀ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਡਾ ਵੀ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਹੋ ਸਕੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ- ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਮੂਲ ਵਿਸ਼ਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਉੱਪਰ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਕ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਇਕ ਸਲੋਕ ਅੰਦਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :

ਸਤਿ ਪੁਰਖੁ ਜਿਨਿ ਜਾਨਿਆ ਸਤਿਗੁਰੁ ਤਿਸ ਕਾ ਨਾਉ ॥

ਤਿਸ ਕੈ ਸੰਗਿ ਸਿਖੁ ਉਪਚੈ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਉ ॥¹⁰

ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਕਿ ਜੋ ਸੱਚ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹਨ ਪਰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਵਿਕਾਰ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਗਏ ਬਿਨਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੇ ਜਿਸ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਦਾਤਾ, ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਖਾਲਕ, ਪਾਲਕ ਤੇ ਸੰਘਾਰਕ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ।¹¹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਫਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਾਣ ਸਕੀਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਿਖ ਕੀ ਕਰੈ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ॥

ਸੇਵਕ ਕਉ ਗੁਰੂ ਸਦਾ ਦਇਆਲ॥

ਸਿਖ ਕੀ ਗੁਰੂ ਦੁਰਮਿਤ ਮੁਲ ਹਿਰੈ॥

ਗੁਰਬਚਨੀ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਉਚਰੈ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਿਖ ਕੇ ਬੰਧਨ ਕਾਟੈ॥

ਗੁਰ ਕਾ ਸਿਖੁ ਬਿਕਾਰ ਤੇ ਹਾਟੈ॥¹²

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕ ਉੱਤੇ ਮੋਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਉੱਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਬੁਰਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਅੰਦਰੋਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਕ ਸਿੱਖ ਦੇ ਵਿਕਾਰ ਵੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਸੇ ਹਨ।

ਗੁਰ ਕੈ ਗ੍ਰਿਹਿ ਸੇਵਕੁ ਕੋ ਰਹੈ॥

ਗੁਰ ਕੀ ਆਗਿਆ ਮਨ ਮਹਿ ਸਹੈ॥

ਆਪਸ ਕਉ ਕਰਿ ਕੁਛ ਨ ਜਨਾਵੈ॥

ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਰਿਦ ਸਦ ਧਿਆਵੈ॥

ਮਨੁ ਬੇਚੈ ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਪਾਸਿ॥

ਤਿਸੁ ਸੇਵਕ ਕੇ ਕਾਰਜ ਰਾਸਿ॥¹³

ਗੁਰੂ ਜੀ ਫਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਸੇਵਕ ਗੁਰੂ ਘਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨੀਵਾਂ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ

ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਨਹੀਂ ਜਤਾਉਂਦਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਜੋ ਆਪਣਾ-ਆਪ ਸਭ ਕੁੱਝ ਸੌਂਪ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਸ ਸੇਵਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਬੀਸ ਬਿਸਵੇ ਗੁਰ ਕਾ ਮਨੁ ਮਾਨੈ ॥
ਸੋ ਸੇਵਕੁ ਪਰਮੇਸੁਰ ਕੀ ਗਤਿ ਜਾਨੈ ॥
ਸੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਿਸ ਰਿਦੈ ਹਰਿ ਨਾਉ ॥
ਅਨਿਕ ਬਾਰ ਗੁਰ ਕਉ ਬਲਿ ਜਉ ॥
ਸਰਬ ਨਿਧਾਨ ਜੀਅ ਕਾ ਦਾਤਾ ॥
ਆਠ ਪਹਰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਰੰਗਿ ਰਾਤਾ ॥¹⁴

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਸੇਵਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਵਾਈ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੋਵੇ ਭਾਵ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਵਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਐਸੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਆਤਮਕ ਸੁੱਖ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਬ੍ਰਹਮ ਮਹਿ ਜਨੁ ਜਨ ਮਹਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ॥
ਏਕਹਿ ਆਪਿ ਨਹੀ ਕਛੁ ਭਰਮੁ ॥
ਸਹਸ ਸਿਆਨਪ ਲਇਆ ਨ ਜਾਈਐ ॥
ਨਾਨਕ ਐਸਾ ਗੁਰੁ ਬਡ ਭਾਗੀ ਪਾਈਐ ॥¹⁵

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਕ ਰੂਪ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਦੀ ਵੀ ਚਲਾਕੀ ਜਾ ਚਤੁਰਾਈ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸਗੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੇ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਜਿਹਬਾ ਏਕ ਉਸਤਤਿ ਅਨੇਕ ॥
ਸਤਿ ਪੁਰਖ ਪੂਰਨ ਬਿਬੇਕ ॥
ਕਾਹੂ ਬੋਲ ਨ ਪਹੁਚਤ ਪ੍ਰਾਨੀ ॥
ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਪ੍ਰਭ ਨਿਰਬਾਨੀ ॥
ਨਿਰਾਹਾਰ ਨਿਰਵੈਰ ਸੁਖਦਾਈ ॥
ਤਾ ਕੀ ਕੀਮਤਿ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਈ ॥¹⁶

ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਦੱਸੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਖਾਣੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੈ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :

ਅਨਿਕ ਭਗਤ ਭੰਦਨ ਨਿਤ ਕਰਹਿ॥

ਚਰਨ ਕਮਲ ਹਿਰਦੈ ਸਿਮਰਹਿ॥

ਸਦ ਬਲਿਹਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਅਪਨੇ॥

ਨਾਨਕ ਜਿਸੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਐਸਾ ਪ੍ਰਭੁ ਜਪਨੇ॥¹⁷

ਸਾਰੇ ਹੀ ਭਗਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :

ਨਾਮ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਸੰਤ ਰਿਦ ਵਸੈ॥

ਸੰਤ ਪ੍ਰਤਾਪਿ ਦੁਰਤੁ ਸਭੁ ਨਸੈ॥

ਸੰਤ ਕਾ ਸੰਗੁ ਵਡ ਭਤਗੀ ਪਾਈਐ॥

ਸੰਤ ਕੀ ਸੇਵਾ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈਐ॥

ਨਾਮ ਤੁਲਿ ਕੁਛੁ ਅਵਰੁ ਨ ਹੋਇ॥

ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਪਾਵੈ ਜਨੁ ਕੋਇ॥¹⁸

ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਫਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਇਕ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ ਵੀ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਨਮੁੱਖ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਰਾਤ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਅਸੰਖ ਤਾਰੇ ਚਮਕਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭਰਪੂਰ ਰੌਸ਼ਨੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਦਿਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਕੱਲੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਜੋਤੀ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਠੀਕ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਆਪਣੀ-ਆਪਣੀ ਕਲਾ ਦਾ ਜੌਹਰ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸਦੇ ਦੁਆਰਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਅੰਧਕਾਰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪਰੰਤੂ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਰੂਪੀ ਸੂਰਜ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਸਮਾਇਆ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਅੰਧਕਾਰ ਜੜ੍ਹ ਤੋਂ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਪਰਮ ਅਲੌਕਿਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਾਡੇ ਸੰਪੂਰਨ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਛਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਪਰਿਵਰਤਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਦੋਂ

ਸਿਸ਼ ਦੀ ਰਸਨਾ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਗਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਕਰਤਵ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਾਧਨਾ, ਤਪੱਸਿਆ, ਘਾਲ-ਕਮਾਈ, ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਿ ਸ਼ਰਧਾ ਆਦਿ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਯੋਗ ਬਣਾ ਲਵੇ ਕਿ ਅਗੰਮ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਉੱਚਤਮ ਅਵਸਥਾ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਗਟਾਉ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾ ਲਵੇ।¹⁹ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਰੂਪ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਅੰਦਰ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਲਈ ਦਿਵਯ ਭਾਵ ਸਮਾਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਲੌਕਿਕ ਵਿਅਕਤੀਤੱਵ ਚੋਂ ਵਿਸ਼ਵ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਹੀ ਸੁਗੰਧ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਸਮੁੱਚੀ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਲਈ ਉਦਾਰ ਭਾਵਨਾਂ ਹੈ। ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਸੋਚ ਵਿਸ਼ਵ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਲਕਸ਼ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਇੰਨ੍ਹੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਅਕਤੀਤੱਵ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਾਹਨਤਾ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੂਲ ਉਦੇਸ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜਰੂਰੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਆਤਮਕ ਸੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਅੱਜ ਲੋੜ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ- ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਉਸ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕੋਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ (ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ) ਹੋਵੇ। ਜਦੋਂ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਇਕ ਸਲੋਕ ਅੰਦਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:

ਮਨਿ ਸਾਚਾ ਮੁਖਿ ਸਾਚਾ ਸੋਇ ॥

ਅਵਰੁ ਨ ਪੇਖੈ ਏਕਸੁ ਬਿਨੁ ਕੋਇ ॥

ਨਾਨਕ ਇਹ ਲਛਣ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਹੋਇ ॥²⁰

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਈਰਖਾ, ਨਫਰਤ ਆਦਿ ਸਭ ਕੁੱਝ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਭਾਵ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਸਾਫ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਚੰਗੇ ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਗੁਣ ਇਕ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਸਦਾ ਨਿਰਲੇਪ ॥

ਜੈਸੇ ਜਲ ਮਹਿ ਕਮਲ ਅਲੇਪ ॥

ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਸਦਾ ਨਿਰਦੋਖ ॥

ਜੈਸੇ ਸੂਰੁ ਸਬਰ ਕਉ ਸੋਖ॥

ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਕੈ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਸਮਾਨਿ॥

ਜੈਸੇ ਰਾਜ ਰੰਕ ਕਉ ਲਾਗੈ ਤੁਲਿ ਪਵਾਨ॥²¹

ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਇਨਸਾਨ ਦੁਨੀਆਵੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਮਲ ਦਾ ਫੁੱਲ ਚਿਕੜ ਵਿਚ ਵੀ ਸਾਫ਼ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਆਪਣੇ ਤਾਪ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਰਸਾਂ ਨੂੰ ਸੁਕਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਮਨੁੱਖ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਇਕ ਨਿਯਮ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਰਾਜਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕੰਗਾਲ, ਉਹ ਹਵਾ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਹੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਕ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਅੰਦਰ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਇਕ ਸਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਕੈ ਧੀਰਜੁ ਏਕ॥

ਜਿਉ ਬਸੁਧਾ ਕੋਊ ਖੋਚੈ ਕੋਊ ਚੰਦਨ ਲੇਖ॥

ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਕਾ ਇਹੈ ਗੁਨਾਉ॥

ਨਾਨਕ ਜਿਉ ਪਾਵਕ ਕਾ ਸਹਜ ਸੁਭਾਉ॥²²

ਭਾਵ ਕਿ ਇਕ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭਲਾ ਕਹੇ ਜਾਂ ਬੁਰਾ ਕਹੇ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਬਰ, ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਆਦਿ ਗੁਣ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਕੋਈ ਕੁੱਝ ਬੁਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਧਰਤੀ ਚੰਦਨ ਦੇ ਲੇਖ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਫਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਨਿਰਮਲਾ॥

ਜੈਸੇ ਮੈਲੁ ਨ ਲਾਗੈ ਜਲਾ॥

ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਕੈ ਮਨਿ ਹੋਇ ਪ੍ਰਗਾਸੁ॥

ਜੈਸੇ ਧਰ ਉਪਰਿ ਆਕਾਸੁ॥

ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਕੈ ਮਿਤ੍ਰੁ ਸਤ੍ਰੁ ਸਮਾਨਿ॥

ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਕੈ ਨਾਹੀ ਅਭਿਮਾਨ॥²³

ਭਾਵ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਵੀ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਨਿਰਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਧਰਤੀ ਉੱਪਰ ਆਕਾਸ਼ ਹੈ। ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸਾਰਥਾਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ ਨਾ ਕੋਈ ਵੈਰੀ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਸੱਜਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਰਿਆ ਨੂੰ ਇਕ ਹੀ ਸਮਾਨ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਅੰਦਰ ਅਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਸਗੋਂ ਚੰਗੇ ਗੁਣ ਜਨਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਏਕ ਉਪਰਿ ਆਸ॥

ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਕਾ ਨਹੀ ਬਿਨਾਸ॥

ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਕੈ ਗਰੀਬੀ ਸਮਾਹਾ॥

ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਪਰਉਪਕਾਰ ਉਮਾਹਾ॥

ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਕੈ ਨਾਹੀ ਧੰਧਾ॥

ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਲੇ ਧਾਵਤੁ ਬੰਧਾ॥²³

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਤੇ ਆਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਦੀ ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਭਾਵ ਟਿੱਕੇ ਹਨ। ਉਸ ਹਮੇਸ਼ਾ ਛੋਟਾ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨਾ ਚਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਭਲੇ ਵਿਚ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਜੰਜਾਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਮੁਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖੇਡ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਕੈ ਹੋਇ ਸੁ ਭਲਾ॥

ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਸੁਫਲ ਫਲਾ॥

ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਸੰਗਿ ਸਗਲ ਉਧਾਰੁ॥

ਨਾਨਕ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਜਪੈ ਸਗਲ ਸੰਸਾਰੁ॥²⁴

ਭਾਵ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣੀ ਭਲਾਈ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਕ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਦਾ ਮਨੁੱਖਾਂ ਜਨਮ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਭ ਦਾ ਭਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

ਅੱਜ ਜਬਰ ਜਹਾਨ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਿਨ-ਪ੍ਰਤੀ-ਦਿਨ ਵੱਧ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਆਪਸੀ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ, ਰਿਸ਼ਤੇ ਟੁੱਟਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦਾ ਦੁੱਖ-ਦਰਦ ਸਮਝਣ ਤੇ ਵੰਡਣ ਦੀ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਭਾਵਨਾ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੀ ਵਿਗੜ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਲੋੜ ਹੈ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਕ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੀ, ਤੇ ਇਸ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨ ਦਾ ਸਰੋਤ ਹੈ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਭਾਵ ਕਿ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ ਪਰਿਵਰਤਨ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਉਸ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਥੇ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਚੰਗੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ।

ਸਾਧ ਸੰਗਤ- ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਅਥਵਾ ਸਤਿ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਦਰਸ਼ਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸਤਿ ਸੰਗਤ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੁਖਾਵਾਂ, ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਅਤੇ ਆਚਰਨ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਆਚਰਨ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਬਾਨੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੇ ਆਚਰਨ ਉਸਾਰੀ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੇਣ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਚਰਿਤ੍ਰ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਅਨੁਕੂਲ ਅਤੇ ਲਾਹੇਵੰਦ ਸਮਝਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸੁਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਵਿਅਕਤੀ ਸੱਚ ਦੇ ਮਾਰਗ ਉਤੇ ਚੱਲ ਕੇ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈਣ ਅਤੇ ਭਟਕਣ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਉਣ ਲਈ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵਿਅਕਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।²⁵ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਧ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਿਆਣਿਆ ਦਾ ਵੀ ਕਥਨ ਹੈ 'ਜੈਸੀ ਸੰਗਤ ਵੈਸੀ ਰੰਗਤ' ਭਾਵ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਆਚਰਣ ਵੀ ਉਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਸਾਧ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਵੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕਲਿਆਣ ਹੋ ਸਕੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:

ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਮੁਖ ਉਜਲ ਹੋਤ ॥

ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਮਲੁ ਸਗਲੀ ਖੋਤ ॥

ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਮਿਟੈ ਅਭਿਮਾਨੁ ॥

ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਪ੍ਰਗਟੈ ਸੁਗਿਆਨੁ ॥²⁶

ਭਾਵ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵੀ ਉਜਵਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਅੰਦਰ ਚੰਗੇ ਵਿਚਾਰ ਜਨਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਧ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਮੈਲ (ਵਿਕਾਰ) ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਵਿਅਕਤੀ ਅੰਦਰੋਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਚੰਗੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਵਿਕਾਰ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਹੀ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਧ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਅਹੰਕਾਰ ਖਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਧ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਬੁਰੇ ਸੰਸਕਾਰ ਅਤੇ ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਆਦਿ ਸਭ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਮਨੁੱਖ ਬੁਰੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਕਦੇ ਪੈਂਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਬੁਝੈ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇਰਾ ॥

ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਸਭੁ ਹੋਤ ਨਿਬੇਰਾ ॥

ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਪਾਏ ਨਾਮ ਰਤਨੁ ॥

ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਏਕੇ ਉਪਰਿ ਜਤਨੁ ॥

ਸਾਧ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਬਰਨੈ ਕਉਨੁ ਪ੍ਰਾਨੀ ॥

ਨਾਨਕ ਸਾਧ ਕੀ ਸੋਭਾ ਪ੍ਰਭ ਮਾਹਿ ਸਮਾਨੀ ॥²⁷

ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਰਤਨ ਲੱਭ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਕਿ ਆਤਮਾ ਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਾਧ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਪੂਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਧ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੋਭਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਧ ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੱਕ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਇਹ ਜਤਨ ਪੂਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸੁੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਡੇ ਬੁਰੇ ਵਿਕਾਰ ਖਤਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਦੁਸਨ ਸਭਿ ਮੀਤ ॥

ਸਾਧੂ ਕੈ ਸੰਗਿ ਮਹਾ ਪੁਨੀਤ ॥

ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਕਿਸ ਸਿਉ ਨਹੀ ਬੈਰੁ ॥

ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਨ ਬੀਗਾ ਪੈਰੁ ॥

ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਨਾਹੀ ਕੇ ਮੰਦਾ ॥²⁸

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਇਹ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਵੀ ਸੱਜਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਇਨਸਾਨ ਸਾਰਿਆ ਨੂੰ ਇਕ ਹੀ ਸਮਾਨ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਉਸ ਅੰਦਰ ਚੰਗੇ ਅਤੇ ਬੁਰੇ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਤਾਂ ਦੀ

ਸ਼ਰਨ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਕਦੇ ਵੀ ਗਲਤ ਰਸਤੇ ਨਹੀਂ ਤੁਰਦਾ। ਸਗੋਂ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਚੰਗੇ ਪਾਸੇ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੁਰੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਥਾਨ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਬਹੁਤ ਮਾਹਨਤਾ ਹੈ।

ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਜਾਨੇ ਪਰਮਾਨੰਦਾ ॥

ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਨਾਹੀ ਹਉ ਤਾਪੁ ॥

ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਤਜੈ ਸਭੁ ਆਪੁ ॥

ਆਪੇ ਜਾਨੈ ਸਾਧ ਬਡਾਈ ॥

ਨਾਨਕ ਸਾਧ ਪ੍ਰਭੂ ਬਨਿ ਆਈ ॥²⁹

ਗੁਰੂ ਜੀ ਫਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚੰਗਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਭੈੜਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਸੰਗ ਲੱਗ ਕੇ ਵਿਅਕਤੀ ਅੰਦਰ ਹਉਮੈ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਸਾਰੀਆਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਧ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਅਸਲ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਸਾਧ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਗਇਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਾਧ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਾਧ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਬੇਦ ਨ ਜਾਨਹਿ।

ਜੇਤਾ ਸੁਨਹਿ ਤੇਤਾ ਬਖਿਆਨਹਿ ॥

ਸਾਧ ਕੀਉਪਮਾ ਤਿਹੁ ਗੁਣ ਤੇ ਦੂਰਿ ॥

ਸਾਧ ਕੀ ਉਪਮਾ ਰਹੀ ਭਰਪੂਰਿ ॥

ਸਾਧ ਕੀ ਸੋਭਾ ਕਾ ਨਾਹੀ ਅੰਤ ॥

ਸਾਧ ਕੀ ਸੋਭਾ ਸਦਾ ਬੇਅੰਤ ॥³⁰

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਧ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਵੇਦਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਸਿਰਫ ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਫਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਾਧ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਕਿ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਵੀ ਸਾਧ ਵਰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਸਾਧ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ ਸਿਰਫ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਉੱਚਤਾ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਬੇਅੰਤ ਸੱਮਰਥਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸਾਧ ਕੀ ਸੋਭਾ ਉਚ ਤੇ ਉਚੀ ॥

ਸਾਧ ਕੀ ਸੋਭਾ ਮੂਚ ਤੇ ਮੂਚੀ ॥

ਸਾਧ ਕੀ ਸੋਭਾ ਸਾਧ ਬਨਿ ਆਈ ॥

ਨਾਨਕ ਸਾਧ ਪ੍ਰਭ ਭੇਦੁ ਨ ਭਾਏ ॥³¹

ਸਾਧ ਦੀ ਸੋਭਾ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੋਭਾ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਧ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਸਾਧ ਲਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰੇ ਸਾਰੇ ਬੁਰੇ ਵਿਕਾਰ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣ। ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਧ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਧ ਦੀ ਸੋਭਾ ਕੋਈ ਸਾਧਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਧ ਦੀ ਸੋਭਾ ਸਾਧ ਨੂੰ ਹੀ ਫਬਦੀ ਹੈ।

ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਬਹੁਤ ਮਹਾਨਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸਾਧ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਚੰਗੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਸੋਚ ਵਿਚ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਦੀ ਬਜਾਏ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਪੱਖ ਵਿਚ ਜਿਆਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨਾਂਹ ਪੱਖੀ ਸੋਚ ਦਾ ਹੀ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਅੰਦਰ ਘੋਰ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਮਜਬੂਤੀ ਨਾਲ ਪਸਾਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਅਸੀਂ ਸੋਚਣਾ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਉਸਾਰੂ ਹੀ ਸੋਚੀਏ ਕਿਉਂਕਿ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਸੋਚ ਹੀ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਰ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਫਤਹਿ ਦਿਵਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਬੇਰੋਕ-ਟੋਕ ਆਪਣੇ ਮਕਸਦ ਦੇ ਕਰੀਬ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਸੋਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਖੇੜੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਸੁਆਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅੰਦਰ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਸੋਚ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਵੇ? ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਦੋ ਪੱਖ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਇਹ ਫਿਤਰਤ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਨੇਰੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਹੀ ਜਿਆਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਲੋਕ ਅੱਧੇ ਗਿਲਾਸ ਨੂੰ ਅੱਧਾ ਭਰਿਆ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਉਸੇ ਨੂੰ ਅੱਧਾ ਖਾਲੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਅਤੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਸੋਚ ਵਿਚ ਇਹੀ ਫਰਕ ਹੈ। ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਸੋਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕੁੱਝ ਵੀ ਕਰਨ ਦਾ ਹੀਆ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਜੇ ਲੋਕ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਯੂਸ ਸੋਚ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਿਆਣਿਆਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਖਰਬੂਜੇ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਖਰਬੂਜਾ ਰੰਗ ਪਕੜਦਾ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਜਿਹੋ-ਜਿਹੀ ਸੋਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਆਪ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ ਆਪ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਉਹੋ-ਜਿਹੇ ਹੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਸਤਿਸੰਗ ਅਤੇ ਸਾਧ ਦੇ ਸੰਗ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਰੱਖਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਮਹਾਨ ਅਤੇ ਉਸਾਰੂ ਸੋਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਨਜਰੀਏ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਪਹੀਆ ਗਤੀਮਾਨ ਰੱਖਣ ਲਈ ਜਿੱਥੇ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਹਾਂ ਦਾ ਚੱਲਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਉੱਥੇ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅੰਦਰ ਚੱਲਣ ਲਈ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਰਵੱਈਆ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਦਾ ਡੱਟ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨਾ ਉਸਨੂੰ ਉਸਾਰੂ ਸੋਚ ਦਾ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਨਸਾਨ ਸਮੇਂ ਦੀ ਨਜਾਕਤ ਨੂੰ ਨਾ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮੰਜਿਲ ਤੇ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਾਲੇ ਰਸਤਿਆਂ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਦਮ ਥਿੜਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਧਿਆਤਮ ਅੰਦਰ ਇਕ ਸਾਧਕ ਦਾ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਉਸਾਰੂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅਪਣਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮੰਜਿਲ ਵੱਲ ਵਧਦੇ ਰਹਿਣਾ ਉਸਦਾ ਉੱਥਾਨ

ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਕਾਰਾਤਮਕਤਾ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਰਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਨਿਰਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤ ਉਸਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਉਹ ਅਡੋਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸੁੱਖ-ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਦੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਸਗੋਂ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਭਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਇਕ ਥਾਂ ਮਿਲ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ, ਕੀਰਤਨ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਤਿ ਸੰਗ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਮਿਤ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਾਰ ਬਾਰ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਥੇ ਸਤਿ ਸੰਗ ਕਰਨ ਉੱਤੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਭਾਵ ਇਸ ਦੇ ਲੱਛਣ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਵੀ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।³²

ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਕਿ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਬਿਰਤੀ ਅਪਣਾ ਕੇ ਹੀ ਸੁੱਖ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਸਬਰ-ਸੰਤੋਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਕ ਆਮ ਇਨਸਾਨ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਿਰਫ਼ ਈਰਖਾ, ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ, ਨਫਰਤ ਆਦਿ ਦੀ ਭੱਠੀ ਵਿਚ ਤਪਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਲੋਭ ਉਸਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੂਲ ਮੰਤਵ ਹੈ। ਉਹ ਹਜ਼ਾਰ ਕਮਾ ਕੇ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੱਖਾਂ ਤੋਂ ਕਰੋੜ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਜੁਗਾੜ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬੈਠ ਸਕਦਾ। ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਸੋਚ ਦੀ ਕੁੱਖ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਸਬਰ, ਸੰਤੋਖ ਵਰਗੇ ਗੁਣ ਜਨਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸਾਰੂ ਸੋਚ ਦੀ ਗੈਰ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਚ ਕਦੇ ਵੀ ਸੰਤੋਖ ਜਾਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਸੋਚ ਤਾਂ ਹੀ ਬਦਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਅਸੀਂ ਸਾਧ, ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਬਦਲੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਡਾ ਜੀਵਨ ਸਾਰਥਕ ਸਿੱਧ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹਾਨਤਾ ਹੈ।

ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ—ਸਾਡੇ ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਅਧਿਆਤਮ ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਸਮਾਜ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਕ ਫ਼ਰਜ਼ ਤੋਂ ਜਾਗਰੂਕ ਕੀਤਾ। ਜਿਸ ਫ਼ਰਜ਼ ਦੇ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਮਾਨਸਿਕ ਪੱਧਰ ਬਦਲਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਸ ਟੀਚੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਸੁਆਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਕਿਹੜੇ ਫ਼ਰਜ਼ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ? ਉਹ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ 'ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ' ਜੀ ਹਾ ਅਸਲ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਇਹ ਮਨੁੱਖਾਂ ਤਨ ਚੁਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਧਾਰਮਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨੁੱਖੀ ਤਨ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਹੁਣ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਹੀ ਰਸਤਾ 'ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ' ਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਅਸੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੱਕ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਨੂੰ ਗਾਇਆ ਹੈ। ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ

ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਜੀਨਵ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੱਕ ਪੁੰਹਚ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਡਾ ਜਨਮ ਲੈਣਾ ਸਾਰਥਕ ਸਿੱਧ ਹੋ ਸਕੇ। ਜੋ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਿਰ ਆਸਰਾ ਹੈ। ਤੇ ਨਿਰ-ਅਕਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨਿਰ-ਅਹਾਰ ਹੈ ; ਸਤਿ ਚਿਤ ਆਨੰਦ ਹੈ ; ਤੇ ਡਰ ਰਹਿਤ ਹੈ ; ਉਸ ਦੀ ਤਾੜੀ ਭਾਵ ਧਿਆਨ ਲਾਵੇ। ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਉਤੇ ਤਾੜੀ ਨਹੀਂ ਲਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਕਿਉਂ ? ਸਭ ਬਿਨਸਨਹਾਰ ਹਨ। ਉਹ ਹੀ ਅਟੱਲ ਹੈ।³³ ਇਸ ਲਈ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਮਾਹਨਤਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਛੋਟੀਆਂ ਪੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਜੇ ਕੁੱਝ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਗਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਸਭ ਤੇ ਉਚਾ ॥

ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਉਧਰੇ ਮੂਚਾ ॥

ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਬੁਝੈ ॥

ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਸੁਝੈ ॥³⁴

ਅਰਥਾਤ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸਾਡੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਖਤਮ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਜ ਸਾਰੀ ਬੁਰਾਈਆਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਇਕ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਹੈ। ਜੋ ਸਾਡੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਅਸੀਂ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਸਾਡੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਤੇ ਅੰਕੁਸ਼ ਗੱਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਜ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਇੱਧਰ-ਉਧਰ ਭਟਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਸਾਡੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣ ਜੋ ਅੱਜ ਜ਼ਰੂਰਤ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੱਧ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਫਿਰ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਬੁਰਾਈਆਂ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਨਾਹੀ ਜਮ ਤ੍ਰਾਸਾ ॥

ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਪੂਰਨ ਆਸਾ ॥

ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਮਨ ਕੀ ਮਲ ਜਾਇ ॥

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਰਿਦ ਮਹਿ ਸਮਾਇ ॥³⁵

ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਰਚਨਾ ਅੰਦਰ ਸ਼ਪਸਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਜਮ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਅੰਦਰਲੀ ਮੈਲ ਭਾਵ ਕਿ ਅੰਦਰਲੇ ਵਿਕਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸੱਚਾ ਸੁੱਚਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਵਿਕਾਰ ਖਤਮ ਹੋਣ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀਆਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਾਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ

ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਅਸੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਵਿੱਤਰ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਮਾਹਨਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਆਧਿਆਤਮਕ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਆਧਿਆਤਮਕ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚੱਲਣ ਲਈ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਪਰਮ ਸੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਪਾਤਰ ਬਣਨਾ ਪਾਵੈਗਾ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਕੰਮ ਧੰਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਲੋੜ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਦੀ, ਉਹ ਅਸੀਂ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਪ੍ਰਭੂ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਕਾਰਜ ਪੂਰੇ ॥

ਪ੍ਰਭੂ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਕਬਹੂ ਨ ਝੁਰੇ ॥

ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਹਰਿ ਗੁਨ ਬਾਨੀ ॥

ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਨੀ ॥³⁶

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਡੇ ਕਾਰਜ ਪੂਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਜ ਪੂਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਚਿੰਤਾ ਦੇ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਜਦੋਂ ਵਿਅਕਤੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀਆਂ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਿੰਦਾ, ਚੁਗਲੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸਗੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਗੁਣਗਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਆਪ ਦਾ ਵੀ ਭਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਵੀ ਭਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਵਿਚਾਰਨ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਅੰਦਰ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕੋਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਹੀ ਅੱਜ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਠਹਿਰਾਉ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਦੌੜਾਂ ਭੱਜਾਂ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅੱਜ ਮਾਇਆ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਆਸ਼ਾਂਤੀ ਹੀ ਆਸ਼ਾਂਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਅੱਜ ਮਾਇਆ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਇਸ ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਲਝਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਸੁੱਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ ਟਿੱਕ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕ-ਮਿਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਫਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਅਨਹਦ ਝੁਨਕਾਰ ॥

ਸੁਖ ਪ੍ਰਭੂ ਸਿਮਰਨ ਕਾ ਅੰਤਨ ਪਾਰਾ ॥

ਸਿਮਰਹਿ ਜਨ ਜਿਨ ਕਿਉ ਪ੍ਰਭੂ ਮਇਆ॥

ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਜਨ ਸਰਨੀ ਪਇਆ॥³⁷

ਅਰਥਾਤ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਅਨਹਦ ਸੰਗੀਤ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਉਦੋਂ ਹੀ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੁੜਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਅਨਹਦ ਸੰਗੀਤ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਲਾਲਚੀ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅੱਜ ਸੰਸਾਰਿਕ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਆਪਣਾ ਕੀਮਤੀ ਸਮਾਂ ਵਿਆਰਥ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਸੰਸਾਰਿਕ ਵਸਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸਦੀਵੀਂ ਸੁੱਖ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀਆਂ। ਇਹ ਸੰਸਾਰਿਕ ਸੁੱਖ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜਿਸ ਪਰਮ ਸੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸੁੱਖ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਸੁੱਖ ਕਦੇ ਵੀ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਸਿੱਖ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਮੂਲ ਆਸਰਾ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਫੋਕਟ ਹਨ। ਨਾਮ ਜਪਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਉਸਤਤੀ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਕੀਰਤੀ ਗਾਉਣਾ ਹੋ, ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਛਤਰ ਛਾਇਆ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਨਿਰੰਤਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪਾ ਜੋੜਨਾ ਹੈ।³⁸ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਸੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਸਕੀਏ। ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਰਣੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਨਸਾਨ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਪਾਤਰ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਦੁੱਖ, ਕਲੇਸ਼, ਬੁਰੇ ਵਿਕਾਰ ਆਦਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਉਹ ਤਾਕਤ ਹੈ ਜੋ ਅਸੰਭਵ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਭਵ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਕੇ ਵਿਅਕਤੀ ਪਰਮ ਤੱਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੂਲ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਭਟਕ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰਿਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਪਿੱਛੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਸੰਸਾਰਿਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਸਿਰਫ ਜੀਵਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚੱਲਦੇ ਹਨ, ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਵੀ ਉਸ ਨਾਲ ਸਹਾਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜੀਵਨ ਦੇ ਔਖੇ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਵੀ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮਤਲਬੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਿਰਫ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਔਖੇ ਸਮੇਂ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਇਨਸਾਨ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਝੂਠੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਸੰਸਾਰਿਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੀ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਵਿਆਰਥ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ:

ਜਹ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਮੀਤ ਨ ਭਾਈ॥

ਮਨ ਉਹਾ ਨਾਮੁ ਤੇਰੈ ਸੰਗਿ ਸਹਾਈ॥

ਜਹ ਮਹਾ ਭਇਆਨ ਦੁਤ ਜਮ ਦਲੈ ॥

ਤਹ ਕੇਵਲ ਨਾਮੁ ਸੰਗਿ ਤੇਰੈ ਚਲੈ ॥³⁹

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਥੇ ਮਾਂ, ਪਿਉ, ਪੁੱਤਰ, ਭਰਾ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ, ਮਿੱਤਰ ਆਦਿ ਕੋਈ ਵੀ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਉੱਥੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਥੇ ਵੀ ਜਮਦੂਤ ਦਾ ਦਲ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਕਦੇ ਵੀ ਸੰਸਾਰਿਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਲ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਉੱਥੇ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਨਾਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਜਮਾ ਦੀਆਂ ਮਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਮੁਕਤੀ ਮਿਲ ਸਕੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:

ਸਗਲ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕੋ ਰਾਜਾ ਦੁਖੀਆ ॥

ਹਰਿ ਕਾ ਕਾਮ ਜਪਤ ਹੋਇ ਸੁਖੀਆ ॥

ਲਾਖ ਕਰੋਰੀ ਬੰਧੁ ਕ ਪਰੈ ॥

ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਨਿਸਤਰੈ ॥⁴⁰

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਇਕ ਰਾਜਾ ਵੀ ਦੁਖੀ ਹੈ। ਉਹ ਪੂਰੀ ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੈ ਉਸ ਕੋਲ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਸੁੱਖ ਸਹੂਲਤ ਉਸ ਕੋਲ ਹੈ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਦੁਖੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਸੰਸਾਰਿਕ ਸੁੱਖ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਉਹ ਅਸਲ ਸੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹ ਇਕ ਰਾਜਾ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਭੋਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਕੋਲ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਧੰਨ ਢੋਲਤ ਹੈ ਉਹ ਹੀ ਵਿਅਕਤੀ ਅੱਜ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਵਸਤੂਆਂ ਕਦੇ ਵੀ ਸਦੀਵੀਂ ਸੁੱਖ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀਆਂ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਅੱਜ ਦਾ ਇਨਸਾਨ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸੁੱਖ ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਕਿਸ ਸਦੀਵੀਂ ਸੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਾਗਰ ਵਿਚੋਂ ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਉਸ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਗੱਲ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਅਤੇ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਅੱਜ ਦੇ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਬਦਲਾ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਣਾ ਪਾਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਜ ਸਾਡੀ ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਟੁੱਟਣਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਬੁਰੇ ਵਿਚਾਰ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਅੰਦਰ ਬੁਰੇ ਵਿਚਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਕਰਮ ਵੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬੁਰੇ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ ਹੁੰਦਾ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਸਭ ਬੁਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਉੱਪਰ ਹੀ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਦ ਇਨਸਾਨ ਅੰਦਰ ਬੁਰੇ ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਬੁਰੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਜੇ ਅਸੀਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ

ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਫਿਰ ਹੀ ਅਸੀਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਸਾਡੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਖੋਜੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪੂਰਨ ਸਰਬ-ਸੰਮਤੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ-ਚਿੰਤਨ ਦਾ ਸਾਰ ਕਿਰਤ ਕਰਨਾ, ਵੰਡ ਛਕਣਾ ਅਤੇ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਜਪਣ ਲਈ ਹੱਕ ਹਲਾਲ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਇਸ ਕਮਾਈ ਨੂੰ ਸਫਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵੰਡ ਛਕਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਰਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਵੰਡ ਛਕਣਾ ਵੀ ਨਾਮ ਜਪਣ ਹਿਤ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਫਲਸਫੇ ਦਾ ਅਸਲ ਧੁਰਾ ਜਾਂ ਆਧਾਰ ਨਾਮ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਆਰਾਧਨਾ ਹੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਹੈ। ਆਪ ਦਾ ਮੱਤ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਮਮਤਵ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਇਕੋ ਵਸਤੂ ਨਾਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕੇਵਲ ਇਹੋ ਇਕੋ ਸੱਚਾ-ਸੁੱਚਾ ਅਤੇ ਫਲਦਾਇਕ ਕਰਮ ਹੈ।⁴¹

ਸਦਾਚਾਰਕ ਗੁਣ- ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਚਿੰਤਨ ਤੇ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਗੁਰਮਤਿ ਕਾਵਿ ਪਰੰਪਰਾ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਅਤੇ ਰਚਨਾਤਮਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਮੱਧਕਾਲ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ ਨਵੇਂ ਮੁੱਲਾਂ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਸੰਕਲਪਾਂ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਵਚਨ ਉਸਾਰਿਆ ਹੈ।⁴² ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ, ਸਤਿਗੁਰੂ, ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਆਦਿ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਦਾਚਾਰਕ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਹੰਕਾਰ, ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ, ਨਫਰਤ, ਨਿੰਦਾ-ਚੁਗਲੀ ਆਦਿ ਬੁਰੇ ਵਿਕਾਰ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਅਧਿਆਤਮਕ ਮਾਰਗ ਉੱਪਰ ਚੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੁਰੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸਦਾਚਾਰਕਤਾ ਦਾ ਗੁਣ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਲੋਕ ਅੰਦਰ ਫੁਰਨਾਮ ਕੀਤਾ ਹੈ :

ਸੁਖੀ ਬਸੈ ਮਸਕੀਨੀਆ ਆਪੁ ਨਿਵਾਰਿ ਟਲੇ ॥

ਬਡੇ ਬਡੇ ਅਹੰਕਾਰੀਆ ਨਾਨਕ ਗਰਬਿ ਗਲੇ ॥⁴³

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਗਰੀਬ ਵਿਅਕਤੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਨੀਵਾਂ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਕ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਅਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਹੀ ਗਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਸਦਾ ਤੇ ਨੀਵੇਂ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਜਿਸ ਕੈ ਅੰਤਰਿ ਰਾਜ ਅਭਿਮਾਨ ॥

ਸੋ ਨਰਕਪਾਤੀ ਹੋਵਤ ਸੁਆਨੁ ॥

ਜੋ ਜਾਨੈ ਮੈ ਜੋਬਨਵੰਤੁ ॥

ਸੋ ਹੋਵਤ ਬਿਸਟਾ ਕਾ ਜੰਤੁ ॥⁴⁴

ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਅੰਦਰ ਧੰਨ, ਦੌਲਤ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਮਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਨਰਕਾਂ ਦਾ ਹੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪੈਸੇ ਦਾ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਭ

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹੀ ਕਿਰਪਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੱਖਾਂ ਤੋਂ ਲੱਖਾਂ ਤੱਕ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੱਖਾਂ ਤੋਂ ਕੱਖਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਉੱਚੇ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਅੰਦਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਰੂਪ ਦਾ ਮਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕੀੜੇ ਦੀ ਜੂਨ ਵਿਚ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨਸਾਨ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਆ ਕੇ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗਦਾ ਹੈ। ਉਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਜੂਨਾਂ ਅੰਦਰ ਭਟਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਦਸ ਬਸਤੂ ਲੇ ਪਾਛੈ ਪਾਵੈ ॥

ਏਕ ਬਸਤੂ ਕਾਰਨਿ ਬਿਖੋਟਿ ਗਵਾਵੈ ॥

ਏਕ ਭੀ ਨ ਦੇਇ ਦਸ ਭੀ ਹਿਰਿ ਲੇਇ ॥

ਤਉ ਮੂੜਾ ਕਹੁ ਕਹਾ ਕਰੇਇ ॥

ਜਿਸੁ ਠਾਕੁਰ ਸਿਉ ਨਾਹੀ ਚਾਰਾ ॥

ਤਾ ਕਉ ਕੀਜੈ ਸਦ ਨਮਸਰਾਰਾ ॥⁴⁵

ਗੁਰੂ ਜੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਲਾਲਚੀ ਸੁਭਾਅ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਦਸ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲੈ ਕੇ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸਗੋਂ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਨਾ ਦੇਣ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਗਿਲ੍ਹਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਸ ਤੋਂ ਉਹ ਵਸਤੂਆਂ ਵੀ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸੋਚ ਕਰੈ ਦਿਨਸੁ ਅਰੁ ਰਾਤਿ ॥

ਮਨ ਕੀ ਮੈਲੁ ਨ ਤਨ ਤੇ ਜਾਤਿ ॥

ਇਸੁ ਦੇਹੀ ਕਉ ਬਹੁ ਸਾਧਨਾ ਕਰੈ ॥

ਮਨ ਤੇ ਕਬਹੂ ਨ ਬਿਖਿਆ ਟਰੈ ॥⁴⁶

ਮਨੁੱਖ ਭਾਵੇਂ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਇਸਨਾਨ ਕਰੇ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਢੰਗ ਤਰੀਕੇ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ, ਆਤਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਫੁਲਤ, ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤ-ਚਿਤ, ਸਦਾਚਾਰਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸੁਦ੍ਰਿੜ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਘਾਤਤ ਘੜਨ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਸਚ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਆਪਣਾ ਗੁਣ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਚ ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਉੱਤੇ ਸਚ ਅਚਾਰ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੱਚੇ ਆਚਰਣ ਤੋਂ ਉੱਤੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਇਸਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਜਿਹਾ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਹੋਰ ਗੁਣ ਖੁਦ ਬਖੁਦ ਹੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਰਲਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਿਕਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਭਿਲਾਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਸਚ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰੋਜ਼ਾ ਜਾਂ ਵਰਤ; ਸੰਤੋਖ ਤੇ ਸਬਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਤੀਰਥ; ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਬੂਝ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਜਨ ਇਸਨਾਨ; ਦਰਿਆ ਤੇ

ਪਰਉਪਕਾਰਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦੇਵਤਾ ਅਤੇ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਣ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲਪਮਾਲੀ ਭਾਵ ਮਾਲਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ, ਚਜ ਅਚਾਰ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਪਰਮ ਸਰੋਸ਼ਠ ਹਨ।⁴⁷ ਆਪਣਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰਲੀ ਮੈਲ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਅੰਦਰੋਂ ਅਹੰਕਾਰ ਵੀ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਹੀ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅੱਜ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਨੈਤਿਕ ਪਤਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਲਈ ਮਾਪੇ, ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਸਮਾਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ। ਮਾਂ-ਬਾਪ ਕੋਲ ਇੰਨਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਉੱਪਰ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰੱਖ ਸਕਣ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬੱਚੇ ਰਿਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਦਖਲ ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰਨ। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਤਾਂ ਬਸ ਕੁੱਝ ਕੁ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰੋਂ ਭਾਰ ਲਾਹ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸੋਚ ਕਾਰਨ ਸਾਡੀ ਸਮਾਜਕ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਬਦਲ ਰਹੀ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਸਮਾਜ ਦੇ ਨੈਤਿਕ ਮੁੱਲਾਂ ਅਤੇ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿਚ ਗਿਰਾਵਟ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਸਰ ਨੌਜਵਾਨ ਵਰਗ ਤੇ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਬਾਹਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਮੁਕਾਮਾਂ ਨੂੰ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਨਵੀਆਂ-ਨਵੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਅੰਤਰੀਵ ਤੌਰ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਬਿਖਰਦਾ ਹੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਕਦੇ ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਦੀ ਉਪਾਦੀ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਉਸੇ ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਵਿਚ ਅੱਜ ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਸਮਾਜਕ, ਪਰਿਵਾਰਕ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉੱਥਲ-ਪੁੱਥਲ ਮੱਚੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੱਚੇ ਮੁੱਲਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਕੋਈ ਵੀ ਜਾਗਰੂਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅੱਜ ਦਾ ਨੌਜਵਾਨ ਵਰਗ ਦੁਸ਼ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਘੁੰਮਣ ਘੇਰੀ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਨੈਤਿਕ ਪਤਨ ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਚੱਲ ਪਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਆਦਰਸ਼ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਅਸੀਂ ਚੰਗੇ ਚਰਿੱਤਰ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਸਿਰਫ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਸਿਰਫ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਅਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਲਈ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰ ਨੈਤਿਕ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਕਮੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਪਿਆਰ, ਸਬਰ, ਏਕਤਾ, ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ, ਰਜ਼ਾ, ਸਦਭਾਵਨਾ ਆਦਿ ਦੀ ਥਾਂ ਅਹੰਕਾਰ, ਮਾਣ, ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ, ਈਰਖਾ ਅਤੇ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਸਥਾਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ। ਇਸ ਘਾਟ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਸਾਡੀ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਚੰਗੇ ਗੁਣ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਦਾਚਾਰਕ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚੱਲ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਜੇਕਰ ਅੱਜ ਦਾ ਨੌਜਵਾਨ ਵਰਗ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਦਰਸਾਏ ਮਾਰਗ ਤੇ ਕਦਮ ਵਧਾ ਲੈਣ ਤਾਂ ਅੱਜ ਦੇ ਯੁਵਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅੰਤ ਵਿਚ ਰਿਹ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਸੰਬੰਧ ਵਿਹਾਰ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ, ਸਾਦਗੀ, ਸੁੱਚਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਹੈ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ, ਸ਼ੁਭ ਬੋਲ, ਸ਼ੁਭ ਵਿਚਾਰ, ਸ਼ੁਭ ਕਿਰਦਾਰ, ਸ਼ੁਭ ਅਮਲ ਹੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਨੈਤਿਕ ਮੁੱਲ ਹਨ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਨੈਤਿਕਤਾ ਪੱਖੋਂ ਸਰਵ-ਸਰੋਸ਼ਠ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।⁴⁸

ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

1. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ-275
2. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-275
3. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-275
4. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-275
5. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-276
6. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-276
7. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-276
8. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-277
9. ਡਾ. ਪਰਮਵੀਰ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਚਿੰਤਨ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ, ਪੰਨਾ-7
10. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-286
11. ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ, ਖੋਜ ਪੜ੍ਹਿਕਾ, ਪੰਨਾ-57
12. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-286
13. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-286
14. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-287
15. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-287
16. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-287
17. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-287
18. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-265
19. ਗੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਹਿਤ ਚਿੰਤਨ, ਪੰਨਾ-74
20. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-272

21. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-272
22. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-272
23. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-272
24. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ- 273
25. ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ, ਖੋਜ ਪਤ੍ਰਿਕਾ, ਪੰਨਾ 134
26. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-273
27. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-271
28. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-271
29. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-272
30. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-271
31. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-272
32. ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ, ਖੋਜ ਪਤ੍ਰਿਕਾ, ਪੰਨਾ-134
33. ਡਾ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਮੂਲਿਕ ਸਿਧਾਂਤ, ਪੰਨਾ-63
34. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-272
35. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-263
36. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ- 263
37. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-263
38. ਡਾ. ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਅਲੱਗ, ਸਰਬ ਨਿਧਾਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ-12
39. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-263
40. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-264
41. ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ, ਖੋਜ ਪਤ੍ਰਿਕਾ, ਪੰਨਾ-74
42. ਡਾ. ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਾਂਗ, ਡਾ. ਜਸਪਾਲ ਕੌਰ ਕਾਂਗ, ਮੱਧਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਵੇਕ, ਪੰਨਾ-125

Ajoke Daur Vich 'Sukhmani Sahib' di Prasangikta

43. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-264

44. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-278

45. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-278

46. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ-268

47. ਡਾ. ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਅਲੱਗ, ਸਰਬ ਨਿਧਾਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ-29

48. ਡਾ. ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਾਂਗ, ਡਾ. ਜਸਪਾਲ ਕੌਰ ਕਾਂਗ, ਮੱਧਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਵੇਕ, ਪੰਨਾ-125

ਅਧਿਆਇ-4

ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ: ਬਾਣੀ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ

‘ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ’ ਸਿੱਖ ਵਿਰਸੇ ਦੀ ਅਦੁੱਤੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਜੋ ਇਕ ਪਾਸੇ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਅਗਵਾਈ ਦਾ ਸਦੀਵੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਸਰੋਤ ਬਣਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਮਾਜਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਪ੍ਰਵਚਨ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਰਚਨਾ ਮੂਲ ਮਾਨਵੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਕੌਮ ਜਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਆਪਣੇ ਅਤੀਤ ਦੇ ਵਿਰਸੇ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਵਾਰਤਮਾਨ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਗੌਰਵਮਾਈ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਵਿਰਸੇ ਦੀ ਯੁੱਗ ਅਨੁਕੂਲ ਵਿਆਖਿਆ ਨਾਲ ਹੀ ਕੋਈ ਸਮਾਜ ਜਾਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਆਪਣੇ ਹਕੀਕੀ ਗੌਰਵ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਹੋਰ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਅਤੀਤ ਕਾਲੀ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਆਪੀ ਵਿਰਸੇ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਸਮਝੀਏ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸਾਰਥਕਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਉਂ ਤੋਂ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰੀਏ। ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਸਾਡੇ ਸਾਹਿਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਵੱਡਮੁੱਲੀ ਵਿਰਾਸਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਮੱਧਕਾਲੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਨਰੋਈਆਂ ਲੀਹਾਂ ਉੱਤੇ ਉਸਰਨ ਲਈ ਮਾਨਵ ਹਿੱਤਕਾਰੀ ਵਿਸ਼ਵ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ।

ਅੱਜ ਦੇ ਪਦਾਰਥਕ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰਿਕ ਸੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਕੇਂਦਰ-ਬਿੰਦੂ ਸਿਰਫ ਮਾਨਵ ਸਰੀਰ ਦਾ ਸੁੱਖ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਤਮਕ ਸੁੱਖ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁੱਖ ਕੇਂਦਰ-ਬਿੰਦੂ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਜੋ ਅੱਜ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰਿਕ ਸੁੱਖ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਆਤਮਿਕ ਸੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਸੰਸਾਰਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਅੰਦਰ ਗ੍ਰਸਤ ਹੈ। ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਮਾਰਗ ਸਮਰਪਣ ਦਾ ਮਾਰਗ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਅਧਾਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੋਚ ਸਿਰਫ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਪਦਾਰਥਕ ਵਸਤੂਆਂ ਤੱਕ ਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਅਸਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਨਸਾਨ ਹਉਮੇ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਸਿਰਫ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ ਸੰਭਵ ਹੈ।

ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਅੱਜ ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਤਾਰਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਉਪਜ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੌਰ ਅੰਦਰ ਨਵੀਆਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਕਾਢਾਂ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਹੀ ਬਦਲ ਗਈ ਹੈ। ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਇਸ ਅੰਨ੍ਹੀ ਦੌੜ ਅੰਦਰ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਤਰੱਕੀ ਤੇ ਬਹੁਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਤਰੱਕੀ ਅੰਦਰ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸੁਆਰਥ ਕਰਨ ਅੱਜ ਆਪਸੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਟੁੱਟਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਸਰੀਰਕ ਸੁੱਖਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਆਤਮਕ ਸੁੱਖ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਅੱਜ ਦੁਖੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਚੋਰੀਆਂ, ਲੜਾਈ-ਝਗੜੇ, ਆਤੰਕਵਾਦੀ ਹਮਲੇ, ਸ਼ੋਸ਼ਣ, ਔਰਤਾਂ ਤੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਆਦਿ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਅੱਜ ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਟੁੱਟਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਅੱਜ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵ ਹੀ ਸੰਕਟ ਅੰਦਰ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਨਿਜਾਤ ਪਾਉਣ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਫਿਰ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਭਾਵਨਾ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਲੋੜ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਵ ਅੰਦਰ ਸੁਧਾਰ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਵਿਅਕਤੀ ਕੋਲ ਲੋੜ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਾਧਨ ਹਨ। ਪਰ ਜਿਸ ਸਾਧਨ ਦੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਲੋੜ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਬੈਠਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਅੱਜ ਉਸ ਕੋਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੈਸਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵੀ ਅੱਜ ਅਸ਼ਾਂਤ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਜੋਕੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਚ ਸਾਰਥਿਕ ਸਿੱਧ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੇ ਮੁੜ ਤੋਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਸਕੀਏ।

ਅੱਜ ਦਾ ਇਨਸਾਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਬਾਹਰੀ ਚਮਕ ਪਿੱਛੇ ਪਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹੀ ਅਸਲ ਸਮਝੀ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵਿਕਾਸ ਅੱਜ ਦੇ ਆਧੁਨਿਕ ਯੁੱਗ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਪਰ ਆਧੁਨਿਕ ਹੋਣ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ ਭੁੱਲ ਜਾਈਏ। ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਏਸੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਇਸ ਆਧੁਨਿਕ ਦੌਰ ਵਿਚ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਹੀ ਸਾਡਾ ਸਹੀ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ, ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ, ਭਗਤੀ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅਤੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਆਦਿ ਦੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਇਕ ਚੰਗੀ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਮਿਤ ਕਾਵਿ-ਧਾਰਾ ਅੰਦਰ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਸਭ ਤੋਂ ਵਿਲੱਖਣ ਸਧਾਨ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਮੂਲ ਕੇਂਦਰੀ ਭਾਵ ਇਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੁਖਮਨੀ ਸੁਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਭ ਨਾਮੁ ॥

ਭਗਤ ਜਨਾ ਕੈ ਮਨਿ ਬਿਸ੍ਰਾਮ ॥ ਰਹਾਉ ॥¹

ਇਸ ਦੇ ਮੂਲ ਕੇਂਦਰੀ ਭਾਵ ਅੰਦਰ ਸਭ ਕੁੱਝ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਅੰਦਰ ਸੁਖ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਪ੍ਰਭੂ, ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ, ਭਗਤ ਆਦਿ ਸਭ ਕੁੱਝ ਇਸ ਸਲੋਕ ਅੰਦਰ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਲੋਕ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਹੀ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਚਲਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸਲੋਕ ਅੰਦਰ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਭਾਵ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਾਉਣਾ ਚਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੁਨਿਆਵੀਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਦੋੜੇ ਭੋਜੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਇਛੁਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਰ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਢੰਗ ਤਰੀਕੇ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਜਤਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਕ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਕੀਮਤੀ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਵਿਆਰਥ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਕ ਭਗਤ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਮਨੁ ਬੇਚੈ ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਪਾਸਿ॥' ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਸੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰਲੇ ਵਿਕਾਰ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰ ਪਾਉਣ ਦਾ ਇਕ ਹੀ ਸਾਧਨ ਮਾਤਰ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਹੈ।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਸਾਧਨ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਅਕਤੀ ਮਰਨ-ਜੰਮਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਇਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ 24 ਅਸ਼ਟਪਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਅਸ਼ਟਪਦੀਆਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਿਲੱਖਣ ਗੁਣ ਹੈ:

ਸਭ ਤੇ ਉਚ ਤਾ ਕੀ ਸੋਭਾ ਬਨੀ॥

ਨਾਨਕ ਇਹ ਗੁਣਿ ਨਾਮੁ ਸੁਖਮਨੀ॥²

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਜ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਮੂਰਖ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਅੰਦਰ ਸਹੀ ਅਤੇ ਗਲਤ ਦੀ ਪਹਿਚਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਰਤਨਾਂ ਅਤੇ ਕੌਡੀਆਂ, ਸੱਚ-ਝੂਠ ਆਦਿ ਦੀ ਪਹਿਚਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਰਤਨੁ ਤਿਆਗਿ ਕਉਡੀ ਸੰਗਿ ਰਚੈ॥

ਸਾਚੁ ਛੋਡਿ ਝੂਠ ਸੰਗਿ ਮਚੈ॥

ਜੋ ਛਡਨਾ ਸੁ ਅਸਥਿਰੁ ਕਰਿ ਮਾਨੈ॥

ਜੋ ਹੋਵਨੁ ਸੋ ਦੂਰਿ ਪਰਾਨੈ॥³

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜਾਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਈਆਂ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਕੰਮ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਰਗੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਇਨਸਾਨ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਵਿਆਰਥ

ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਜ ਦਾ ਇਨਸਾਨ ਅੰਦਰੋਂ ਬੁਰੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਬਾਹਰ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗਿਆਨ ਵਾਲਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਅੰਦਰ ਲੋਭ ਲਾਲਚ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੈ। ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸੁਆਰਥ ਦੀ ਹੀ ਚਿੰਤਾ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਇਸ ਦੌਰ ਅੰਦਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਪਦਾਰਥਕ ਵਸਤੂਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਪਿਆਰ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਵਸਤੂਆਂ ਸਾਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਸਦੀਵੀਂ ਸੁੱਖ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀਆਂ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਅਸਲ ਪਰਮ ਸੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਲਾਗੂ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਚੱਲ ਸਕੀਏ।

ਬਾਹਰਿ ਭੇਖ ਅੰਤਰਿ ਮਲੁ ਮਾਇਆ ॥

ਛਪਸਿ ਨਾਹਿ ਕਛੁ ਕਰੈ ਛਪਾਇਆ ॥

ਭਾਹਰਿ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਇਸਨਾਨ ॥

ਅੰਤਰਿ ਬਿਆਪੈ ਲੋਭੁ ਸੁਆਨੁ ॥

ਅੰਤਰਿ ਅਗਨਿ ਬਾਹਰਿ ਤਨੁ ਸੁਆਹ ॥

ਗਲਿ ਪਾਥਰ ਕੈਸੇ ਤਰੈ ਅਥਾਹ ॥⁴

ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਜਿਸ ਤਣਾਓ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ 'ਸੁਖਮਨੀ' ਸਾਹਿਬ ਉਸ ਤੋਂ ਨਿਜਾਤ ਪਾਉਣ ਦਾ ਇਕ ਸਾਧਨ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਜ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੈ, ਦੁਚਿਤੀ ਵਿਚ ਹੈ, ਦੁਵਿਧਾ ਵਿਚ ਹੈ, ਚਿੰਤਾ ਵਿਚ ਜੀ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਿਰਾਸ਼ਾ, ਗਮ, ਵਿਸ਼ਾਦ, ਹਨੇਰੇ, ਭਟਕਣ ਆਦਿ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭੈਅ ਗ੍ਰਸਤ ਹੈ, ਚਿੰਤਾ ਗ੍ਰਸਤ ਹੈ। ਅੱਜ ਹਰ ਪਾਸੇ ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਹੈ, ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਾਡੀ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਸ਼ੈਲੀ ਹੈ। ਲੋੜ ਹੈ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੀ। ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਅੱਜ ਪਥਾਰਥਵਾਦ ਦਾ ਯੁੱਗ ਹੈ, ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦਾ ਦੌਰ ਹੈ। ਸਮੁੱਚਾ ਵਿਸ਼ਵ ਸਿਮਟ ਕੇ ਰਹਿ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ। ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਤਰੱਕੀ, ਵਿਕਾਸ, ਉੱਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਸਾਡੀ ਅੰਤਰ-ਆਤਮਾ ਦਾ ਦਿਨ-ਬ-ਦਿਨ ਨਿਘਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਸਰੀਰਕ ਸੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸੁੱਖ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਭਟਕ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਹੀ ਸਾਡੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਸੁੱਖ ਸੁਵਿਦਾ ਦੀ ਹਰ ਇਕ ਵਸਤੂ ਹੈ। ਪਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਨਿਰਾਸ਼ ਹਾਂ। ਆਤਮਕ ਸੁੱਖ ਨੂੰ ਉਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕੋਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਹੈ। ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

ਸਗਲ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕੋ ਰਾਜਾ ਦੁਖੀਆ ॥

ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਹੋਇ ਸੁਖੀਆ ॥⁵

ਭਾਵ ਕੀ ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਸੁੱਖ ਨੂੰ ਉਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਅੱਜ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਪੈਸੇ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚ ਲੋਭੀ, ਲਾਲਚੀ, ਰਿਸ਼ਵਤੀ ਬੇ ਇਨਸਾਨੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਇਕ ਦੌੜ ਜਿਹੀ ਲੱਗੀ।

ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦੰਗੇ, ਮਾਰ ਕੁਟਾਈ, ਲੜਾਈਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਆਤੰਕਵਾਦ ਦੇ ਕਾਲੇ ਬੱਦਲ ਮੰਡਰਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਜ਼ਬਰ-ਜਿਨਹ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਿਨ-ਪ੍ਰਤੀ-ਦਿਨ ਵੱਧ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਆਪਸੀ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ, ਰਿਸ਼ਤੇ ਟੁੱਟਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦਾ ਦੁੱਖ-ਦਰਦ ਸਮਝਣ ਤੇ ਵੰਡਣ ਦੀ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਭਾਵਨਾ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੀ ਵਿਗੜ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਲੋੜ ਹੈ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਕ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੀ, ਤੇ ਇਸ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦਾ ਸਰੋਤ ਹੈ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਭਾਵ ਕਿ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਮਿਟੈ ਅਭਿਮਾਨੁ ॥

ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਪ੍ਰਗਟੈ ਸੁਗਿਆਨੁ ॥⁶

ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸੰਗ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਫਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਿਬਾਣਿਆਂ, ਨਿਆਸਰਿਆਂ, ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਦਾ ਮਾਣ ਹੈ।

ਦੀਨ ਦਰਦ ਦੁਖ ਭੰਜਨਾ ਘਟਿ ਘਟਿ ਨਾਥ ਅਨਾਥ ॥

ਸਰਿਣ ਤੁਮਾਰੀ ਆਇਓ ਨਾਨਕ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਥ ॥⁷

ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਇਕ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਵੀ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ-

ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਭੂ ਏਕੁ ਹੈ ਦੂਸਰ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥

ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਬਲਿਹਾਰਣੈ ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀ ਸੋਇ ॥⁸

ਜਦੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਉੱਚਤਾ, ਮਹਾਨਤਾ, ਸ਼੍ਰੇਣਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਹਸਤੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਹੰਕਾਰ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਠਮੇ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨਿਮਰਤਾ ਤੇ ਨਿਰਮਾਣਤਾ ਦੇ ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਮੁਕਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਜਨ ਕਉ ਮੁਕਤਿ ਜੁਗਿਤ ॥

ਹਰਿ ਕੈ ਨਾਮਿ ਜਨ ਕਉ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਭੁਗਤਿ ॥⁹

ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਅੱਜ ਜੋ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਉਹਨਾਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਤੋਂ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿਣਾ ਸਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਦਾ ਇਨਸਾਨ ਇਸ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਇੰਨਾ ਕੁ ਸੁਆਰਥੀ ਅਤੇ ਲਾਲਚੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਅੰਦਰੋਂ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਹੀ ਹਾਂ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ :

ਕਰਤੂਤਿ ਪਸੂ ਕੀ ਮਾਨਸ ਜਾਤਿ ॥ ਲੋਕ ਪਚਾਰਾ ਕਰੇ ਦਿਨ ਰਾਤਿ ॥

ਬਾਹਰਿ ਭੇਖ ਅੰਤਰਿ ਮਲ ਮਾਇਆ ॥ ਛਪਸ ਨਾਹਿ ਕਛ ਕਰੇ ਛਪਾਇਆ ॥

ਬਾਹਰਿ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਇਨਸਾਨ ॥ ਅੰਤਰ ਬਿਆਪੈ ਲੋਭ ਸੁਆਲ ॥

ਅੰਤਰਿ ਅਗਨਿ ਬਾਹਰਿ ਤਨੁ ਸੁਆਹ। ਗਲਿ ਪਾਥਰ ਕੈਸੇ ਤਰੇ ਅਥਾਹ॥¹⁰

ਅੱਜ ਇਨਸਾਨ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁੱਖੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਬਹੁਤ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਸੁਧਾਰ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਹਰ ਦੁੱਖ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੋਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਹਰ ਇਕ ਕੰਮ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਰਸਤੇ ਚਲਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਆਪ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਮਿ ਕਾਰਜ ਪੂਰੇ॥

ਪ੍ਰਭੂ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਕਬਹੁ ਨ ਝੂਰੈ॥¹¹

ਅੱਜ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਲਈ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ, ਚੁਗਲੀ, ਅਤੇ ਬੁਰਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਅਸੀਂ ਸਮਾਂ ਕੱਢ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਹੰਕਾਰ, ਅਭਿਮਾਨ ਹੈ। ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਜੇ ਹੰਕਾਰ, ਮਾਣ ਅਭਿਮਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਨਰਕਾਂ ਦਾ ਭਾਗੀ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਜਿਸ ਕੈ ਅੰਤਿਰ ਰਾਜ ਅਭਿਮਾਨ॥

ਸੋ ਨਰਕਪਾਤੀ ਹੋਵਤ ਸੁਆਨੁ॥¹²

ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕਾਰਕ ਰੂਪਮਾਨ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਵਿਚ ਖੇਤਰਵਾਦ, ਨਸਲਵਾਦ ਅਤੇ ਜਾਤੀਵਾਦ ਵਰਗੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਵਧ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਾਸ਼ਟਰ, ਰਾਜ ਜਾਂ ਖਿੱਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਹ ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਕਦਰ ਨਿੱਜਵਾਦੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਤਾਂ ਕੀ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਜੋਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਸ਼ੀਨ ਕਹਿ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕੋਈ ਅਤਿਕਥਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵੀ ਅੱਜ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਨਰਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਧੰਦਾ, ਪੈਸੇ ਲਈ ਅਪਰਾਧ ਅਤੇ ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ, ਕੁਦਰਤੀ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਸਮਾਨਤਾ, ਬਾਪ ਦੁਆਰਾ ਪੁੱਤ ਦਾ ਕਤਲ ਜਾਂ ਧੀ ਦਾ ਕੁੱਖ ਵਿਚ ਹੀ ਕਤਲ ਆਦਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਇਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਰਹਿਤ ਮਸ਼ੀਨ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਹਨੇਰ ਗਰਦੀ ਵਿਚ ਭਾਈਚਾਰਾ, ਸਦਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਸਾਂਝ ਆਦਿ ਵਰਗੇ ਲਫਜ਼ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਖਤਮ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵ ਅਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਇਕ ਦੂਜੇ ਲਈ ਬਾਰੂਦ ਦੇ ਢੇਰ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਮੂਰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸਫਰ ਤੈਅ ਕਰਨ ਲਈ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪਾਸੋਂ ਆਪਣਾ ਸੁੱਧ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਰੂਪ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਭਾਵ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਆਤਮਾ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪਾਕ-ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਣੀ ਵਸਤੂ ਵੀ ਪਾਕ-ਪਵਿੱਤਰ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਬਿਲਕੁੱਲ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਅੰਸ਼

ਇਹ ਜੀਵ ਪਾਕ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰਆਤਮਾ ਹੀ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੂੜ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਉਹ ਮਲੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਵਾਸਨਾ, ਆਸ਼ਾ-ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਅਤੇ ਝੂਠੇ ਬੰਧਨਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਕੇ ਆਪਣਾ ਪਵਿੱਤਰ ਰੂਪ ਖੋ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਜੂਦ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਲਕਸ਼ ਤੋਂ ਕੋਹਾਂ ਪੂਰ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਨਸਾਨ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਦੀ ਜਰੂਰਤ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਹੀ ਅਸਲੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਹੈ। ਤਨ ਦੇ ਧੋਣ ਨਾਲ ਮਨ ਨਹੀਂ ਧੋਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਅੱਗੇ ਇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ? ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਕਿ ਜੇਕਰ ਆਪ ਪਾਕ-ਪਵਿੱਤਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਉਸ ਇਕ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦੀ ਜਰੂਰਤ ਹੈ। ਹੁਣ ਸੁਆਲ ਇਹ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਵਸਤੂ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬੁੱਝ ਕੇ ਅਸੀਂ ਪਾਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਿਸਨੂੰ ਬੁੱਝੇ ਬਿਨਾ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਨਾਪਾਕ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ? ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸਾਧ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਕੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ? ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਹੀ ਭਗਤੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਹਉਮੇ, ਮਾਣ, ਅਭਿਮਾਨ, ਹੰਕਾਰ ਆਦਿ ਵਰਗੀਆਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਾਰਥਕ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਚੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਾਥਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਹੱਥ ਹੀ ਚਲੇ ਜਾਵਾਂਗੇ।

ਗੁਰ ਕੀ ਮਤਿ ਤੂੰ ਲੇਹਿ ਇਆਨੇ ॥

ਭਗਤੀ ਬਿਨਾ ਬਹੁ ਡੂਬੇ ਸਿਆਨੇ ॥¹³

ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਅਸੀਂ ਅਸਲ ਸੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਭਗਤੀ ਰੂਪੀ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਗੋਤਾ ਲਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ ਫਿਰ ਹੀ ਅਸੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਅਸਲ ਸੁੱਖ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸੁਖਦਈ ਨਾਮ ਹੀ ਸਭ ਸੁੱਖਾਂ ਦੀ ਮਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸੀਂ ਸਭ ਸੁੱਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਸੁੱਖ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੀ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੇਵਾ, ਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ 'ਸੇਵ' ਧਾਤੂ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਉਪਾਸਨਾ, ਉਪਕਾਰ ਅਤੇ ਟਹਿਲ। ਗੁਰਮਤਿ ਇਕ ਆਸਥਾ ਪੂਰਣ ਧਰਮ-ਵਿਵਸਥਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਉਪਾਸਨਾ ਨੂੰ ਸਰਵੋਪਰੀ ਮਹੱਤਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਹਰਿਨਾਮ ਕੀ ਸੇਵਾ', 'ਭਗਵੰਤੁ ਕੀ ਟਹਿਲ' ਇਤਿਆਦਿ ਤੁਕਾਂਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸੇਵਾ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸਾਧਨਾ ਹੈ।¹⁴ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਫਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਜਿਸ ਧਨ ਕਉ ਚਾਰਿ ਕੁੰਟ ਉਠਿ ਧਾਵਹਿ ॥

ਸੋ ਧਨੁ ਹਰਿ ਸੇਵਾ ਤੇ ਪਾਵਹਿ ॥

ਜਿਸੁ ਸੁਖ ਕਉ ਨਿਤ ਬਾਛਹਿ ਮੀਤ ॥

ਸੋ ਸੁਖੁ ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ਪਰੀਤਿ ॥

ਜਿਸੁ ਸੋਭਾ ਕਉ ਕਰਹਿ ਭਲੀ ਕਰਨੀ ॥

ਜਾ ਸੋਭਾ ਭਜੁ ਹਰਿ ਕੀ ਸਰਨੀ ॥

ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਰੂਪਾਂਤਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਧਕ ਆਪਣੇ ਲਕਸ਼ ਦਾ ਨਾਲ ਇਕਸੁਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।¹⁵ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਲੱਖ ਚਰਾਸੀ ਜੂਨਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜੂਨ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਜੂਨ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਹੋਰ ਜੂਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉੱਤਮ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਅਸਲ ਸੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੁੱਖ ਹੀ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਹੈ। ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਹੀ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :

ਓਹੁ ਧਨਵੰਤੁ ਕੁਲਵੰਤੁ ਪਤਿਵੰਤੁ ॥

ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਜਿਸੁ ਰਿਚੈ ਭਗਵੰਤੁ ॥¹⁶

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਮੰਨ ਕੇ ਚੱਲਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਦੁੱਖ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ। ਸਗੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਾਣਾ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਮੰਨ ਕੇ ਚੱਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਵੱਡਾ-ਛੋਟਾ, ਅਮੀਰ-ਗਰੀਬ, ਮਾਨ-ਅਪਮਾਨ ਆਦਿ ਸਭ ਕੁੱਝ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਇਨਸਾਨ ਉਹ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਜੋ ਇਨਸਾਨ ਸੰਸਾਰਿਕ ਵਿਸ਼ੈ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਨਾ ਤਾਂ ਆਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਵੀ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਪੈਸੇ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੀ ਨਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਆਉਣਾ ਵਿਆਰਥ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਕੁਲਵੰਤ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ :

ਸੁਖੀ ਬਸੈ ਮਸਕੀਨੀਆ ਆਪੁ ਨਿਵਾਰਿ ਤਲੇ ॥

ਬਡੇ ਬਡੇ ਅਹੰਕਾਰੀਆ ਨਾਨਕ ਗਰਬਿ ਗਲੇ ॥¹⁷

ਅੱਜ ਦੇ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ ਜਿਸ ਕੋਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਸਾ ਹੈ। ਉਸ ਅੰਦਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੰਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵੀ ਉਹੀ ਦੁੱਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਗ਼ਰੀਬ ਅਤੇ ਨਿਮਾਣਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਸਦਾ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਦੁੱਖ ਜਾਂ ਦਰਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੀ ਸੁੱਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਅਮੀਰ ਹੋਣ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਹੰਕਾਰ ਅੰਦਰ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਵੀ ਵਸਤੂ ਸਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਦ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਸਦਾ ਲਈ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਬਣੀ ਹੋਈ ਵਸਤੂ ਵੀ ਕਦੀ ਸਥਿਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਕਦੀ ਵੀ ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਅਤੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਤੇ ਵੀ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅੰਦਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਗ਼ਰੀਬੀ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ :

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਜਿਸ ਕੈ ਹਿਰਦੈ ਗਰੀਬੀ ਬਸਾਵੈ ॥

ਨਾਨਕ ਈਹਾ ਮੁਕਤੁ ਆਗੈ ਸੁਖੁ ਪਾਵੈ ॥¹⁸

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਧੰਨ, ਦੋਲਤ, ਸੰਪਤੀ ਆਦਿ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਮਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਵਿਆਰਥ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰਕੇ ਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਨਰਕਾਂ ਦਾ ਭਾਗੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਅਸਲ ਜੀਵਨ ਦਾ ਢੰਗ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਰਸਤੇ ਉੱਪਰ ਚੱਲਣਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਸੁਖਾਲਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਸਲ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਸੰਤ, ਭਗਤ, ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ, ਸਤਿਗੁਰੂ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਆਦਿ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਸਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਹਰ ਪਲ ਚੱਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਬੁਰੇ ਵਿਚਾਰ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਚੰਗੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰ ਪਿਆਰ, ਸਬਰ, ਸ਼ਾਂਤੀ, ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ, ਏਕਤਾ, ਸਦਭਾਵਨਾ, ਨਿਮਰਤਾ, ਸੇਵਾ ਆਦਿ ਚੰਗੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਇਕ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਧਰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :

ਸਰਬ ਧਰਮ ਮਹਿ ਸ੍ਰੇਸਟ ਧਰਮੁ ॥

ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ਜਪਿ ਨਿਰਮਲ ਕਰਮੁ ॥¹⁹

ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਫ਼ਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਨਿਰਭਉ ਜਪੈ ਸਗਲ ਭਉ ਮਿਟੈ ॥

ਪ੍ਰਭ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਛੁਟੈ ॥²⁰

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸੁੱਖਾਂ ਦੀ ਚਾਬੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਸਰਬ ਸੁੱਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਦਾਰੇ ਦੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਲੈਣ ਨਾਲ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਤੇ ਪੱਕੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨਸਾਨ ਅਸਲ ਸੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਿਰ ਸੁਖੁ ਪਾਵਉ ॥

ਕਲਿ ਕਲੇਸ ਤਨ ਮਏਹਿ ਮਿਟਾਵਉ ॥²¹

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਉਸ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜੇ ਸਾਡੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿਚ ਕਮੀ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਲੋਕ ਅਤੇ ਪਰਲੋਕ ਦੋਵਾਂ ਵਿਚ ਸੁਖੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ। ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਡਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਰਬ-ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਅਤੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਭੁੱਲਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਹਰ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖਾਂ ਸੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਇਨਸਾਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਆਪ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਘਰ ਅੰਦਰ ਗਵਾਰ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ-

ਜੇ ਕੋ ਹੋਇ ਬਹੈ ਦਾਤਾਰੁ ॥

ਤਿਸੁ ਦੇਨਹਾਰੁ ਜਾਨੈ ਗਾਵਾਰੁ ॥²²

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਸਹਿਜ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸਾਏ ਹੋਏ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚੱਲਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਸਿੱਖ ਦੇ ਸਮੂਹ ਕਾਰਜ ਰਾਸ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਮਨ ਦੀ ਮੁਹਾਰ ਗੁਰੂ ਬਚਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮੋੜ ਲੈਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।²³ ਅੱਜ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਸੰਤ, ਗੁਰੂ ਬਣ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਝੂਠੇ ਸੰਤ, ਗੁਰੂ ਆਪਣਾ ਤੇ ਜੀਵਨ ਵਿਆਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਲ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵੀ ਜੀਵਨ ਵਿਆਰਥ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਿੱਖ ਕੇ ਬੰਧਨ ਕਾਟੈ ॥

ਗੁਰ ਕਾ ਸਿਖੁ ਬਿਕਾਰ ਤੇ ਹਾਟੈ ॥²⁴

ਜਦੋਂ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸੰਸਾਰਿਕ ਧੰਨ ਦੋਲਤ ਕਮਾਉਣ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਵਿਆਰਥ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਕਮਾਈ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਵਿਅਕਤੀ

ਕੋਲ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ ਹੀ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਾਥ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਧੰਨ ਹੈ। ਜੋ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਲਗਾਈਏ। ਅੱਜ ਲੋੜ ਹੈ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਜ ਸਾਡਾ ਸਮਾਜ ਪਤਨ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਚੱਲ ਰਹਿਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹ ਤੋਂ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ 'ਸੁਖਮਨੀ' ਬਾਣੀ ਹੀ ਸਾਰਥਿਕ ਸਿੱਧ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਸਾਡਾ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਕੇਵਲ ਅਧਿਆਤਮ ਜਾਂ ਨੈਤਿਕ ਮੁੱਲਾਂ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਫੈਲੇ ਵਿਭਚਾਰ ਅਤੇ ਪਤਨਸ਼ੀਲ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਤਿੱਖੀ ਚੇਤਨਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਚੇਤਨਾ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨਫੀ ਕਰਮ-ਕਾਂਡਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰਕੇ ਇਕ ਨਵੀਂ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।²⁵ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਵੀ ਬਾਹਰੀ ਜਪ-ਤਪ ਅਤੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:

ਜਾਪ ਤਾਪ ਗਿਆਨ ਸਭਿ ਧਿਆਨ ॥

ਖਟ ਸਾਸਤ੍ਰ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਵਖਿਆਨ ॥²⁶

ਉਹ ਢੰਗ ਜਾਂ ਜੁਗਤਾਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਲੋਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਅਜੋਕੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਇੱਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ। ਇੱਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਸਿਰਜੀ ਸਮੁੱਚੀ ਕਇਨਾਤ ਦੀ ਹੋਂਦ ਵਿਸ਼ਵ ਭਾਈਚਾਰੇ ਅਤੇ ਸਰਵ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਇੱਕ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸਾਜੀ ਕੁਦਰਤ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਵੀ ਇੱਕੋ ਹੈ। ਸਭ ਭੇਦ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਭ ਵੈਰ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਆਪੀ ਏਕਤਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜੋਕੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜੋ ਪਖੰਡਤਾ ਅਤੇ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ, ਸਾਧ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਲੋਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਫਲ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਂਚ ਸਿਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰ ਸਾਰੇ ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ ਘੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕੋਈ ਦੁਸ਼ਮਨ ਜਾਂ ਵਿਰੋਧੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਅਜੋਕੇ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਸਾਂਝ ਲਈ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੰਸਥਾ ਨਹੀਂ। ਅਜੋਕੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਅਸ਼ਾਂਤੀ, ਦੁੱਖਾਂ, ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਈ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਹੈ। ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਸਦਾਚਾਰ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੀ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਦਾ ਪ੍ਰਵਚਨ ਰਚਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮਨੁੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਸਹੀ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਨਿਗੂਣੇ ਕਰਮਾਂ-ਕਾਢਾਂ ਅਤੇ ਪਾਖੰਡਾਂ ਵਿਚ ਫੱਸਿਆ ਹੈ। ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਡੰਬਰਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿ ਹਾਂ ਕਿ 'ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ' ਵਿਚ ਜੋ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਮਾਇਆ ਤੇ ਹਉਮੈ ਦੇ ਚੱਕਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ

Ajoke Daur Vich 'Sukhmani Sahib' di Prasangikta

ਸਥਾਪਨਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਚਿੰਨਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਬਾਣੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਸਹਿਜ, ਸੁੱਖ ਆਦਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਸੇਧ ਦੇਣ ਲਈ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਬਹੁਤ ਸਹਾਇਕ ਹੈ।

ਸੁਖਮਨੀ ਸਹਜ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਨ ਨਾਮ॥

ਜਿਸੁ ਮਨਿ ਬਸੈ ਸੁ ਹੋਤ ਨਿਧਾਨ॥

ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

1. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ-262
2. ਉਗੀ, ਪੰਨਾ-296
3. ਉਗੀ, ਪੰਨਾ-267
4. ਉਗੀ, ਪੰਨਾ-267
5. ਉਗੀ, ਪੰਨਾ-264
6. ਉਗੀ, ਪੰਨਾ-271
7. ਉਗੀ, ਪੰਨਾ-263
8. ਉਗੀ, ਪੰਨਾ-276
9. ਉਗੀ, ਪੰਨਾ-264
- 10 ਉਗੀ, ਪੰਨਾ-267
- 11 ਉਗੀ, ਪੰਨਾ-263
- 12 ਉਗੀ, ਪੰਨਾ-278
- 13 ਉਗੀ, ਪੰਨਾ-288
- 14 ਗੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਹਿਤ ਚਿੰਤਨ, ਪੰਨਾ-82
- 15 ਗੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਹਿਤ ਚਿੰਤਨ, ਪੰਨਾ-83
- 16 ਉਗੀ, ਪੰਨਾ-294
- 17 ਉਗੀ, ਪੰਨਾ-278
- 18 ਉਗੀ, ਪੰਨਾ-278
- 19 ਉਗੀ, ਪੰਨਾ-266
- 20 ਉਗੀ, ਪੰਨਾ-293
- 21 ਉਗੀ, ਪੰਨਾ-262
- 22 ਉਗੀ, ਪੰਨਾ-282
- 23 ਡਾ. ਪਰਮਵੀਰ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਚਿੰਤਨ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ, ਪੰਨਾ-109
- 24 ਉਗੀ, ਪੰਨਾ-286
- 25 ਡਾ. ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਾਂਗ, ਡਾ. ਜਸਪਾਲ ਕੌਰ ਕਾਂਗ, ਮਧਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਵੇਕ, ਪੰਨਾ-130
- 26 ਉਗੀ, ਪੰਨਾ-295

ਸਾਰ

ਅੱਜ ਦਾ ਅਜੋਕਾ ਯੁੱਗ ਵਿਗਿਆਨਕ ਕਾਢਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਢਾਂ ਨੇ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਅੱਜ ਮਸ਼ੀਨੀਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਅਣਗਿਣਤ ਸੁੱਖ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਅਣਗਿਣਤ ਸੁੱਖ-ਸਹੂਲਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਇਕ ਸੰਕਟ ਵਿਚ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਆਏ ਇਸ ਵਿਕਾਸ ਨੇ ਅੱਜ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਰਿਵਰਤਨ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਚਮਕ-ਦਮਕ ਦੇਖ ਕੇ ਇੱਥੋਂ ਦੀਆਂ ਪਦਾਰਥਕ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਫਸ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਅੱਜ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਅਮੀਰ ਹੋਣ ਲਈ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੈਸੇ ਦੀ ਅੰਨ੍ਹੀ ਦੌੜ ਵਿਚ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਅੱਜ ਅਸ਼ਾਂਤ ਹੈ। ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਬਦਲ ਕੇ ਚੰਗੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਪਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਬੁਰੇ ਵਿਕਾਰ ਆ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਆਪਾਧਾਪੀ, ਦੌੜ-ਭੱਜ, ਅਸੰਜਮ, ਮਾਨਸਿਕ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਅਜੋਕੇ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਹਲਾਤ ਅੰਦਰ ਮਾਨਵ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਕਿਸੇ ਇਕ ਜਾਤੀ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਮੁੱਚੀ ਜਾਤੀ ਲਈ ਹੀ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਸਿਰਜਦੀ ਹੈ ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲਾ, ਸਬਰ ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਅਤੇ ਪੰਜ ਵਿਕਾਰ (ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ) ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਵੇ। ਅਜਿਹਾ 'ਸਚਿਆਰ' ਮਨੁੱਖ ਬਣਨ ਦੀ ਸੇਧ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਮਾਨਦਾਰੀ, ਮਿਹਨਤ, ਵੰਡ ਛਕਣ, ਨਾਮ ਜੱਪਣ ਆਦਿ ਦਾ ਸਬਕ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਜਨਮ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਵਿਚਲੀਆਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਖਤਮ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸੁੱਚੀ ਦਿਸ਼ਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਬਦਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਆਈ ਗਿਰਾਵਟ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ।

ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਵਰਤਮਾਨ ਦੌਰ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਜਿੰਦਗੀ ਦੀ ਰਫਤਾਰ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਚੈਨੀ, ਅਸ਼ਾਂਤੀ, ਭੱਜ-ਦੌੜ ਅੱਜ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਸੰਕਟ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਪਦਾਰਥਕ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਭੱਜ-ਦੌੜ ਵਾਲੀ ਜਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਪਰਿਵਰਤਨ ਆਏ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਸ਼ੈਲੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦੂਸ਼ਿਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਕੇਵਲ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪਹਿਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਅਜੋਕਾ ਮਨੁੱਖ

ਨਾਸ਼ਵਾਨਤਾ ਨੂੰ ਹੀ ਸੱਚ ਮਨ ਕੇ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੋਚ, ਵਿਹਾਰ, ਕਰਮ ਕੇਵਲ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਪਦਾਰਥਕ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੋਚ ਵੀ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਵਰਤਮਾਨ ਦੌਰ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੂਸਰੇ ਤੋਂ ਅਮੀਰ ਹੋਣ ਲਈ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਸਦੀ ਸੁੱਖ, ਸ਼ਾਂਤੀ, ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਸੰਜਮ ਕੀਤੇ ਖੋਹ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਤੇਜ਼ ਰਫਤਾਰ ਵਾਲੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਅਸ਼ਾਂਤੀ, ਤਣਾਉ, ਦੁੱਖ ਆਦਿ ਦਾ ਵਧਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ। ਅੱਜ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਹਰ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਅਸ਼ਾਂਤ ਅਤੇ ਦੁੱਖੀ ਹੈ। ਸੰਸਾਰਿਕ ਭੱਜ-ਦੌੜ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅੱਜ ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ ਵੱਧਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ, ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅੱਜ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਦੁੱਖੀ ਅਤੇ ਚਿੰਤਾ ਗ੍ਰਸਤ ਹੈ। ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਹੋਰ ਵੀ ਭਿਆਨਕ ਮੋੜ ਲੈ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਲੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਬੁਰੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਅੱਜ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਉਸ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪਦਾਰਥਕ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਵੱਧ ਰਹੀ ਲਾਲਸਾ ਕਾਰਨ ਹੀ ਅੱਜ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਹੀ ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਇਸ ਲਾਲਸਾ ਤੋਂ ਨਿਜਾਤ ਪਾਉਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਇਸ ਦੌਰ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਜੇ ਅਸੀਂ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਕੋਲ ਲੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਸਤੂਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਕਦੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਧ ਰਹੀਆਂ ਲਾਲਸਾ ਕਾਰਨ ਹੀ ਅੱਜ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਅਪਰਾਧ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਵੱਧ ਰਹੀਆਂ ਲਾਲਸਾਵਾਂ ਦੀ ਅਪੂਰਤੀ ਕਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਕਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਢੰਗ-ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨਾ ਚਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰਿਕ ਸੁੱਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕੋਲ ਪੈਸਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਲਤ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਰਿਸ਼ਵਤ, ਬੇਇਮਾਨੀ, ਝੂਠ, ਚੋਰੀ, ਲੜਾਈ-ਝਗੜੇ ਵਰਗੇ ਬੁਰੇ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਹਰ ਪਾਸੇ ਲੜਾਈ-ਝਗੜੇ, ਲੁੱਟ-ਖੋਹ, ਜ਼ਬਰ-ਜਿਹਾਨ ਆਦਿ ਵਰਗੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਲਾਲਸਾਵਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੇ ਗਲਤ ਯਤਨ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਇਨਸਾਨ ਸੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਬੁਰੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਜਾ ਨੁਕਸਾਨ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦਾ, ਬਸ ਆਪਣੀ ਹੀ ਅੰਨ੍ਹੀ ਦੋੜ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚਿੰਤਾ ਵਿਚ ਅੱਜ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਸੁੱਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਗਵਾ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਭ ਪਿੱਛੇ ਇਕ ਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਅਸਲ ਸੱਚ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਅਸਲ ਸੱਚ ਮੰਨ ਕੇ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਅੰਨ੍ਹੀ ਦੋੜ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਫੈਲੇ ਅੰਧਕਾਰ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਸੱਚ ਦੇ ਫੈਲਾਅ ਨਾਲ ਹੀ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੱਥ ਨਾਲ ਸ਼ਾਇਦ ਆਪ ਸਭ ਸਹਿਮਤ ਹੋਵੇ। ਆਪ ਖੁਦ ਜਾਂ ਆਪ ਦਾ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅੰਦਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੱਚ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ

Ajoke Daur Vich 'Sukhmani Sahib' di Prasangikta

ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਮੰਨ ਕੇ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦਾ ਅਧਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਅਧਿਆਤਮ ਹੈ। ਪਰ ਵੱਡਾ ਸੁਆਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੱਚ ਕੀ ਹੈ?

ਆਮ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਸੱਚ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਸੱਚ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸੱਚ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਝੂਠ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਉਹ ਝੂਠ ਹੈ। ਪਰ ਇਸਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੌਣ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਸੋਚ ਸਹੀ ਹੈ? ਵਿਚਾਰਨਯੋਗ ਤੱਥ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਅੱਜ ਤੋਂ ਦਸ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸੱਚ ਸੀ ਕੀ ਉਹ ਅੱਜ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ? ਜਾਂ ਫਿਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਸੱਚ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਕੀ ਉਹ ਦਸ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਸੱਚ ਹੋਵੇਗਾ? ਜੀ ਨਹੀਂ, ਅਜਿਹਾ ਜਰੂਰੀ ਨਹੀਂ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸੋਚ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਬਦਲਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਫਿਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ ਕਿ ਜਿਸ ਸੱਚ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਅਸੀਂ ਖੜ੍ਹੇ ਹਾਂ ਕੀ ਉਹ ਸਥਾਈ ਸੱਚ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਸੱਚ ਤਾਂ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ ਜੋ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦਾ। :

ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਉਹ ਸੱਚ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸਥਾਈ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਇਹੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਾਨਣਾ ਹੀ ਸੱਚ ਹੈ। ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਸਾਨੂੰ ਇਸੇ ਸੱਚ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਅਕਤੀ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਡੋਲਦਾ।

ਆਪ ਸੋਚ ਰਹੇ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸੱਚ ਹੈ ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਹੀ ਮੰਨਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੰਨਣ ਅਤੇ ਜਾਨਣ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਦੇ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਜੇ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਧੁਰ ਤੋਂ ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸਥਾਈ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਪਰਮ ਸੱਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ ਹੀ ਦੁਨੀਆਂ ਅੰਦਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਆਉ ਸੱਚਾਈ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀਆਂ ਨਿੱਜੀ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ 'ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ' ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਏ ਮਾਰਗ ਦੇ ਪਾਂਧੀ ਬਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰੀਏ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰਿਕ ਸੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਆਤਮਿਕ ਸੁੱਖ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸੁੱਖ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਅਸਲ ਮਣੀ ਹੀ ਸੁਖਮਨੀ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਸਮਾਇਆ ਹੈ। ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰੀ ਬਾਣੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਹੀ ਘੁੰਮਦੀ ਹੈ। ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਸਟਪਦੀ ਨੂੰ ਅਰੰਭ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਸਲੋਕ ਦਰਜ ਹੈ।

ਆਦਿ ਗੁਰਏ ਨਮਹ॥ ਜੁਗਾਦਿ ਗੁਰਏ ਨਮਹ॥

ਸਤਿਗੁਰਏ ਨਮਹ॥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵਏਵ ਨਮਹ॥¹

ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਰੂਪੀ ਸ਼ਕਤੀ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਤੋਂ ਹੀ ਚੱਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਕਿ ਜਦ ਤੋਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਅਸਲ ਮਨੋਰਥ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਕੋ ਹੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਕੁੱਝ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਹਰ ਇਕ ਵਸਤੂ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਵਾਸ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਕਿਉਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :

ਰੂਪੁ ਨ ਰੇਖ ਨ ਰੰਗ ਕਿਛੁ ਤ੍ਰਿਹੁ ਗੁਣ ਤੇ ਪ੍ਰਭ ਭਿੰਨ॥

ਤਿਸਹਿ ਬੁਝਾਏ ਨਾਨਕਾ ਜਿਸੁ ਹੋਵੈ ਸੁਖਸੰਨ॥²

ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਲੋਕ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਰੂਪ, ਰੇਖ, ਰੰਗ ਅਤੇ ਤ੍ਰੈਗੁਣ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਹੀ ਰੂਪ, ਰੇਖ, ਰੰਗ ਆਦਿ ਦੇ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਮੂਲ ਗੁਣ ਸਦੀਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਸਦੀਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਉਹ ਹੀ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਕਿਰਪਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੇ ਜੋਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਭ ਅੰਦਰ ਬਿਰਜਮਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਲੋੜ ਹੈ ਅੱਜ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਜਾਣਨ ਦੀ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਅਸਲ ਸੱਚ ਨੂੰ ਜਾਣ ਸਕੀਏ। ਫਿਰ ਹੀ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਵਿਚਾਰਨ ਯੋਗ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਅਜੋਕੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅੰਦਰ ਸੁਥਾਰ ਲਿਆਉਣਾ ਚਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਕਰਮ ਕਾਂਢੀ ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਉੱਪਰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਧਾਰਮਕ ਕਰਮ-ਕਾਂਢ, ਜਪ-ਤਪ, ਜੋਗ, ਅਭਿਆਸ, ਕਰਮ, ਧਰਮ, ਹਵਨ, ਵਰਤ, ਤਪੱਸਿਆ, ਪੁੰਨ-ਦਾਨ ਆਦਿ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੋੜ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਇਕ ਪਾਖੰਡਤਾ ਹੈ ਇਸ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਬਾਹਰੀ ਝੂਠੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਢ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:

ਮਨ ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਉਚ ॥

ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਉਧਰੇ ਪਤਿਤ ਬਹੁ ਮੂਚ ॥³

ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੇਵਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਜਪਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅੰਧਕਾਰ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਚੰਗੇ ਅਤੇ ਬੁਰੇ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਨੀ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਨੁੱਖ ਕਦੀ ਵੀ ਗਲਤ ਰਸਤੇ ਤੇ ਚੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਪੂਰੇ ਸੰਤ ਭਾਵ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਸੰਤ ਪਦ ਨੂੰ ਵਡਿਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਤ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਆਤਮਾ ਸ਼ਾਂਤ, ਮਨ ਅਤੇ ਇੰਦਰੀਆਂ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕਾਬੂ ਹੋਣ । ਸੰਤ ਆਪਣੇ ਚੰਗੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਮਾਨਵਤਾ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਤ ਕੋਈ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਕੋਈ ਜਪ-ਤਪ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਸਗੋਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਕਲਿਆਣ ਕਰਦਾ ਹਨ। ਇਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵੀ ਸੱਚੇ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੱਚ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਜੀਵ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜੂਨਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਪਾਉਣ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੰਤ ਭਾਵ ਇਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਪਵੇਗਾ ਫਿਰ ਹੀ ਅਸੀਂ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਲੋਕ ਅੰਦਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:

ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਆਰਾਧਿਆ ਪੂਰਾ ਜਾ ਕਾ ਨਾਉ ॥

ਨਾਨਕ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ ਪੂਰੇ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਉ ॥⁴

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪੂਰੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜੱਪਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ-ਮਿਕ ਕਰ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਸਮਾਜਕ ਬੁਰਾਈਆਂ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕਰ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਸ ਲਈ ਅੱਜ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੀ ਜੀਵਨ-ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਆਵੇ।

ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਕਾ ਸੁਨਿ ਉਪਦੇਸੁ ॥

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਨਿਕਟਿ ਕਰਿ ਪੁਖੁ ॥

ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਸਿਮਰਹੁ ਗੋਬਿੰਦ ॥

ਮਨ ਅੰਤਰ ਕੀ ਉਤਰੈ ਚਿੰਦ ॥⁵

ਇਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਅੱਜ ਅਜੋਕੇ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਲੈ ਕੇ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਮਨ ਕੇ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਹੀ ਸੱਚੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰੀਏ। ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਬੱਲ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਨਾਮ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਨਾਲ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਭੇਦ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਸਰਬ-ਸਮਰੱਥ ਪ੍ਰਿਤਪਾਲਕ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹਦੀ ਰਜਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਬੱਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਕੇ ਰਜਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਰਜਾ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁੱਖ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਹੁਕਮ ਮਨ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਣ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਦੀ ਯੋਗ ਜੁਗਤ ਹੈ ਤੇ ਰਜਾ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਮਰਿਆਦਾ ਤੇ ਸੰਜਮ ਵਿਚ ਵਿਚਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਉਸ ਦੀ ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਹੋਂਦ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਉੱਥੇ ਫਿਰ ਸਮੁੱਚੀ ਕਾਇਨਾਤ ਦੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੇਵਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਜੀਵਨ ਸੰਤਭ ਹੈ। ਸੇਵਾ ਨਾਲ ਸਬਰ, ਸੰਤੋਖ, ਹਮਦਰਦੀ, ਸਦਭਾਵਨਾ, ਤਿਆਗ, ਹਲੀਮੀ ਤੇ ਪਿਆਰ ਵਰਗੇ ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਰਦਾਸ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਦੀ ਜੁਗਤ ਨਾਲ ਹਉਮੈ, ਹੰਕਾਰ, ਆਕੜ ਵਿਕਸਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਤੇ ਨਿਰਮਾਣਤਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤਣਾਉ ਰਹਿਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਆਤਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ, ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤ-ਚਿਤ ਤੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸੁਦ੍ਰਿੜ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਘਾੜਤ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਸੱਚੇ ਆਚਰਣ ਤੋਂ ਉੱਤੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਉੱਚ ਨੈਤਿਕ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਹੈ। ਉਹ ਗੁਣ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾਚਾਰ ਦੀਆਂ ਬੁਲੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਛੂਹ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਫਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਦੌਲਤ ਜਾਂ ਸੰਪਤੀ ਤੇ ਬੁਰੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। ਸੁਹਿਰਦ ਤੇ ਸੰਤੋਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਕਰਮ ਕਮਾਉਣ ਤੇ ਹੀ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਸਾਰਾ ਵਿਸ਼ਵ ਤੰਗ-ਖਿਆਲੀ, ਬਖੀਲੀ, ਨਫਰਤ ਦੀ ਮੰਦ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਬੱਲ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਬਾਰੂਦ ਦੇ ਢੇਰ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਲੋੜ ਹੈ ਵਿਸ਼ਵ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ, ਸਦਭਾਵਨਾ ਦੀ, ਪਰਸਪਰ ਮਿਲਵਰਤਣ ਦੀ। ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਸਰਬਤ ਦੇ ਭਲੇ ਦਾ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਸਰਬਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਾ ਪੈਗਾਮ ਹੈ। ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦੀਆਂ ਵੰਡੀਆਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਕੇ ਅਨੇਕਤਾ ਵਿਚ ਏਕਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਮੈਤਰੀ ਭਾਵਾਂ, ਬਰਾਬਰੀ ਤੇ ਸਦਭਾਵਨਾ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਸਾਰੀਆਂ ਦੂਰੀਆਂ ਮਿੱਟ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਨਾਲ ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਓਟ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਉਚ-ਅਧਿਆਤਮਕ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਉੱਥੇ 'ਨਾ ਕੋ ਬੈਰੀ ਨਾਹਿ ਬਿਗਾਨਾ ਸਗਲ ਸੰਗ ਹਮ ਕੋ ਬਨਿ ਆਈ' ਦੀ ਅਵੱਸਥਾ ਵੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਕਿਰਤ ਕਰਨ ਤੇ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਹੈ। ਕਿਰਤੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਰਾਹੀਂ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਤੇ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਜਿਉਣ ਦੀ ਜਾਚ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਹੈ। ਆਲਸੀ, ਦਲਿਦੱਰੀ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਅੱਡਣਾ ਧਿਰਕਾਰ ਹੈ। ਉਦੱਮੀ ਬੰਦਾ ਹੀ ਪਰਿਵਾਰ, ਸਮਾਜ, ਦੇਸ਼, ਭਾਈਚਾਰੇ ਅਤੇ ਧਰਮ

ਲਈ ਸਾਰਥਿਕ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉੱਦਮ ਕਰਕੇ ਨੇਕ ਕਿਰਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਸਭ ਸੁੱਖ ਹਨ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਹਿੰਮਤ, ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਬਖਸ਼ਦੀ ਹੈ। ਨੇਕ ਕਿਰਤ ਕਰਕੇ ਵੰਡ ਕੇ ਛਕਣਾ ਸਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਤੇ ਸਨੇਹ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਹਾਰ ਵਿਚ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਸਰਬਪੱਖੀ ਪਿਆਰ ਵੱਧਦਾ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਬਾਰੇ ਬੇਲੋੜੀ ਖਿੱਚ ਨੂੰ ਠੱਲ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਸਬਰ-ਸੰਤੋਖ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਇਨਸਾਨ ਹੇਰਾ ਫੇਰੀਆਂ, ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀਆਂ, ਠੱਗੀਆਂ-ਚੋਰੀਆਂ, ਘਪਲੇਬਾਜੀਆਂ ਤੇ ਘੁਟਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰਕੇ ਜੀਣਾ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ। ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਵਸਤਾਂ, ਪਦਾਰਥਾਂ ਜਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਛਿੰਨ-ਭੰਗਰਤਾ ਤੇ ਨਾਸ਼ਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਆਸ ਹੈ, ਆਸ਼ਾ ਹੈ, ਸੁਨੇਹਾ ਹੈ, ਸਾਕਾਰਾਤਮਕਤਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਭਾਵ ਰਾਹੀਂ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਜੀਣ ਦੀ ਜੁਗਤ ਬੁਣੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਬਹੁਤ ਲੋੜ ਹੈ। ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਤਾਂ ਹੀ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਅਸੀਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਲੋੜ ਹੈ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਕਲਿਆਣ ਕਰੀਏ।

ਸਹਾਇਕ ਪੁਸਤਕ ਸੂਚੀ

1. ਕਾਂਗ, ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, (ਡਾ.) ਕਾਂਗ, ਜਸਪਾਲ ਕੌਰ, (ਡਾ.) ਗੁਰਮਿਤ ਵਿਚ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦਾ ਸੰਕਲਪ, ਮੱਧਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਵੇਕ, ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਪੁਸਤਕ ਮਾਲਾ, 2001
2. ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ (ਗਿਆਨੀ) ਗੁਰਮਿਤ ਦਰਸ਼ਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, 2007
3. ਕੋਹਲੀ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, (ਡਾ.), ਵਧਾਵਾ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ ਲਾਲ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਮਤਿ-ਸਾਹਿਤ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ, 1850 ਈ. ਤੱਕ
4. ਡਾ. ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਅਲੱਗ, ਸਰਬ ਨਿਧਾਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, 2007
5. ਬ੍ਰਹਮਜਗਦੀਸ਼ (ਪ੍ਰੋ:), ਗੁਰਮਤਿ ਕਾਵਿ: ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਨ ਪਰਿਪੇਖ, ਵਾਰਿਸ਼ ਸ਼ਾਹ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ, 2011
6. ਸੋਲਨ, ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ, (ਡਾ.) ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਮੂਲਿਕ ਸਿਧਾਂਤ, ਜਲੰਧਰ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਭਾ, 1991
7. ਕਸੇਲ, ਪ੍ਰੋ: ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, (ਡਾ.). ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦਾ ਸਾਹਿਤ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਤੇ ਵਿਕਾਸ, ਲਾਹੌਰ ਬੁੱਕ ਸ਼ਾਪ, 2013
8. ਕਾਂਗ, ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ, (ਡਾ.). ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਖਕਾਲੀ ਸੰਦੇਸ਼, ਪੰਜਾਬੀ ਦੁਨੀਆਂ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ, 2001
9. ਗੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਹਿਤ ਚਿੰਤਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼, 1997
10. ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ, (ਡਾ.) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਭਿੰਨ ਪਰਿਪੇਖ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, 2004
11. ਜਗਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਮਿਤ ਕਾਵਿਧਾਰਾ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਵੀ (2) ਉੱਤਰ-ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ ਦਿੱਲੀ, 2004
12. ਤਲਵੜਾ, ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸਰਲ ਵਿਆਕਰਣ-ਬੋਧ ਜਿਲਦ-1, ਅੰਮ੍ਰਿਤਦਰ, ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼, 2004

13. ਜੋਧ ਸਿੰਘ(ਡਾ.). ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਸ਼ਹੀਦੀ ਅਤੇ ਰਚਨਾ, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ, 2007
14. ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, (ਡਾ.) ਸੂਫੀ ਕਾਵਿ-ਧਾਰਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ 1700 ਈ. ਤੱਕ, ਪਟਿਆਲਾ, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2011
15. ਪਰਮਵੀਰ ਸਿੰਘ, (ਡਾ.) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਚਿੰਤਨ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰ
16. ਪ੍ਰੋ. ਬ੍ਰਹਮਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ. ਰਾਜਬੀਰਕੌਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਫਾਉਂਡੇਸ਼ਨ, 2011
17. ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ, ਖੋਜ ਪਤ੍ਰਿਕਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, 1985
18. ਜੱਗੀ, ਰਤਨ ਸਿੰਘ, (ਡਾ.) ਸੂਫੀ ਕਾਵਿ-ਧਾਰਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਭਾਗ ਦੂਜਾ (1700 ਈ.-1900 ਈ.), ਪਟਿਆਲਾ, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2012
19. ਖੋਜ ਪਤ੍ਰਿਕਾ, ਬਾਣੀ ਕਾਵਿ-ਰੂਪ, (ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ), ਪਟਿਆਲਾ, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਸੰਤਬਰ 2003
20. ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, 2010
21. ਨਾਭਾ, ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ (ਭਾਈ), ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ਦਿੱਲੀ, ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੁੱਕ ਸ਼ਾਪ, 1999
22. ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ ਜ਼ਿਲਦ-2, ਪਟਿਆਲਾ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, 1967

